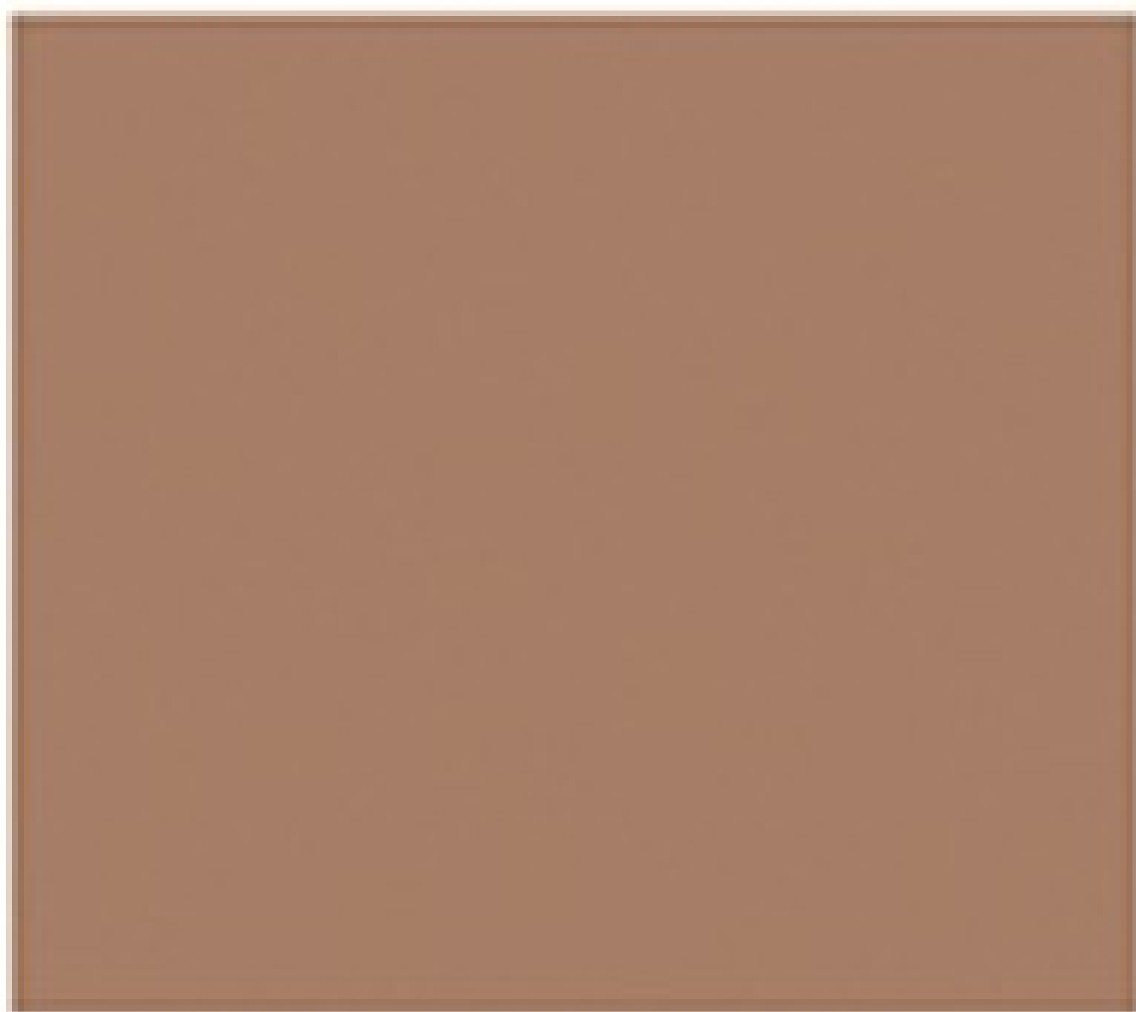

درآمدی بر انس با قرآن

بسم الله الرحمن الرحیم

درآمدی بر انس با قرآن

نویسنده:

اعظم عاشوری

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

درآمدی بر انس با قرآن

مشخصات کتاب

عاشوری، اعظم، ۱۳۵۰

درآمدی بر انس با قرآن / اعظم عاشوری؛ [برای] مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما. ـ قم: صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۴.

۹۲ص. (مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما؛ ۹۴۱)

۶۰۰۰ ریال: ISBN ۹۶۴-۵۱۴-۰۱۴-۵

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

کتابنامه: ص. ۸۹ ـ ۹۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. قرآن ـ بررسی و شناخت. ۲. قرآن ـ تحقیق. ۳. قرآن ـ تأثیر. ۴. رسانه های گروهی ـ جنبه های مذهبی ـ اسلام. الف. صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما. ب. عنوان.

۴/۶۵BP۱۵۹/۲۹۷ / ۴د۲ع

ص:۱

اشاره

درآمدی بر انس با قرآن

کد: ۹۴۱

نویسنده: اعظم عاشوری

ناشر و تهیه کننده: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

لیتوگرافی: سروش مهر

چاپ: امیران

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۴

شمارگان: ۱۴۰۰

بها: ۶۰۰ تومان

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

پست الکترونیکی: Email: IRC@IRIB.COM

تلفن: ۲۹۳۵۸۰۳ و ۲۹۱۰۶۰۲ نمابر: ۲۹۳۳۸۹۲

شابک: ۵-۱۴-۰۱۴-۵-۵۱۴-۰۱۴-۵۱۴-۹۶۴ :ISBN۹۶۴

دیباچه

کتابی که پیش رو دارید، تلاشی درباره انس با قرآن است. امید است آن چه از این ره آورد حاصل می آید، مأنوس شدن با این کتاب ارزشمند باشد. همچون انس مادر به فرزند و انس انسان های صالح با حقیقت مطلق.

انس گرفتن، واکنش طبیعی انسان در قبال پدیده هایی است که در خود نسبت به آنها گرایش دارند که در بعضی موارد نیز عامل فرو رفتن انسان ها در گمراهی و فساد می شود؛ مانند انس بت پرستان با چوب، سنگ و اشیای بی جان و انس انسان های منحرف با شیطان و گرایش های نفسانی خویش که به واسطه آن حتی جهانی را به آتش و خون کشیده و در ظلمت فرو برده اند.

ولی بالاترین انس ها، انس بی واسطه انسان با خدای خویش است. عارفان این انس را منشأ اصلی حرکت خلقت و مایه حرکت از کثرت به وحدت می دانند. شاعران از آن، به عشق میان عاشق و معشوق تعبیر کرده و فیلسوفان از آن به عنوان دلیلی بر وحدت وجود یاد می کنند.

ولی چون به مکتب انبیا و برگزیدگان الهی رو می آوریم، مشاهده می کنیم

ص:۸

تؤام بوده است. از آن پیرزن گرفته که از چرخ ریسندگی خود به عنوان دلیلی بر وجود حضرت حق و انس با وی یاد می کند، تا جوانی که در مسیر انس با معبود، شهادت را بر انس با همسر مقدم می دارد و یا آن کسی که کمک به همسایه و دوست و فامیل و برادر مسلمان را به عنوان دلیلی محکم بر انس با خداوند بر می شمرد، همه از دست پرورده های این مکتب اند.

در این نوشتار، مجال آن نیست که به تبیین کامل این موضوع پرداخته شود، ولی همین قدر بس که در مکتب اسلام، قرآن به عنوان بهترین و مطمئن ترین راه انس با حضرت حق تعریف شده است. انس با امامان معصوم علیهم السلام و پیروی از سیره آنان به عنوان قرآن ناطق نیز در طول انس با حضرت حق تبیین می شود. چندان که از نظر شیعه اگر کسی به تمامی دستورات و احکام اسلام هم عمل کند، ولی محبّت و انس با اهل بیت علیهم السلامرا در دل نداشته باشد، در بدبختی و فلاکت و گمراهی غوطه ور خواهد شد.

متأسفانه امروزه در بسیاری از جوامع مسلمان، انس با امور دنیوی بر انس با قرآن مقدم شده است. در جامعه دینی خودمان نیز اگرچه با برگزاری مسابقات گوناگون قرآنی، تشویق کودکان، نوجوانان و جوانان به حفظ و قرائت، توجه به قرآن بیشتر شده است، ولی میان وضعیت فعلی و آن چه مطلوب جامعه اسلامی است، تفاوت بسیار است.

نویسنده محترم خانم _اعظم عاشوری _در این نوشتار کوشیده است راه های انس با کتاب هدایت الهی را بررسی کند تا هرچه بیش تر قرآن به متن زندگی روزمرّه وارد شود. با تشکر از نویسنده محترم، امیدواریم این نوشتار مورد استفاده برنامه سازان ارجمند برنامه های صدا و سیما قرار گیرد.

ص:۹

انّه ولیّ التوفیق

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

ص:۱۰

پیش گفتار

بخوان به نـام پروردگارت، آن کس که آفریـد، انسان را از خون بسـته شـده خلق کرد، بخوان! و پروردگار تو از همه کریم تر است. آن کس که نوشـتن با قلم را آموخت و به انسان آن چیزی را یاد داد که هرگز برای او امکان دانسـتنش نبود. (علق: ۱ ـ ۵)

قرآن، کتـاب خلقت و راهنمـای بشـریت به سوی پـاکی و رسـتگاری است. کتـابی که زمانه، آن را دسـتخوش دگرگونی نمی سـازد و راهزنـان ایمـان هرگز بر سـاحت قدسـی آن راه نمی برنـد. یگـانه شاهکار خلقت و عظیم ترین گهر گنـج آفرینش که هماهنگی تمامی خلقت را در اندرون خود باز می نمایاند. کتابی که با خواندنش، دردهای پنهان و آشـکار مداوا می گردند و چون انسانِ سرگشـته، پناهگاهی جهت انس و الفت جست وجو می کنـد، هرگز جان پناهی باارزش تر از آن را پیدا نمی کند. آن سان که بتواند بی پیرایه آن را به اصل خویش پیوند دهد و به روزگار وصل خود باز گرداند. کتابی که چون با آن مأنوس شویم، ما را از تاریکی های شک و تردیـد و ابهام به در برده و به روشـنی های یقین و اطمینان وارد می کند؛ و چون آدمی، با این یـار دیرین که از عـالم نور بـا او همراه بوده است رفاقت و دوستی برقرار می کنـد، دیگر چیزی جز عقوبت الهی او را نمی ترساند و پایش در هیچ لغزشـگاهی نمی لغزد؛ لغزشـگاه هایی که لحظه به لحظه در کمین آدمی نشسـته و بسیاری را به پرتگاه های نابودی و هلاکت و بدبختی پرتاب کرده اند. پس چه شایسته می نماید که انسان لحظه ای در هم نشینی با این رفیق شفیق درنگ نکند و هیچ گونه تأملی را در این زمینه روا ندارد. مونسی که بدون هیچ اجر و مزد،

و تنها با برداشـتن یک گام، انسان را به بلنـدترین جایگاه خلقت می رسانـد و او را در کنار معبودش مصـداق نفس مطمئنه می کند.

ص:۱۲

بخش اول: انس با قرآن

منظور از انس با قرآن

از آن جا که انس با قرآن، یکی از ضرورت های ایمانی یک مسلمان است، برای رسیدن به این مهم، باید قرآن را با تدبر تلاوت کرد تا در رابطه ای تنگاتنگ، قرآن به مونس ما تبدیل شود. به عبارت دیگر، علاقه و اشتیاقی آمیخته با عشق و معرفت است که این اتصال و به هم پیوستگی را محقق می سازد. اگر بخواهیم چنین انسی را نسبت به قرآن تحصیل کنیم، مهم ترین عامل موثر در تحصیل آن شناخت شأن قرآن کریم است. انس واقعی با قرآن دارای دو رکن اساسی است:

۱. معرفت به قرآن؛

۲. عشق و علاقه وافر به قرآن.

ضرورت انس با قرآن

از نظر یک مسلمان، قرآن کلام وحی است که بر زبان مبارک پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است و نشان دهنده راه مستقیمی است که انسان باید در آن گام بردارد تا بتواند به سر منزل مقصود که خداپرستی و تقرب به سوی اوست، برسد؛

همان مقصدی که تمام پیامبران از زمان خلقت انسان برای نیل به آن برانگیخته شده اند.

عقل بشری به دلیل آن که در مقام علم و عمل دچار لغزش و خطا می شود و تحت تأثیر وهم و خیال و غرایز حیوانی قرار می گیرد، به تنهایی نمی تواند انسان را در رسیدن به سعادت و کمال یاری کند و از این جهت است که انسان نیازمند هدایت و دستگیری بالاتر از عقل بشری است. پیشرفت های بشر در علوم تجربی و انسانی نیز تا کنون نتوانسته است انسان را از هدایت خداوند در قالب کلام وحی که همان قرآن کریم است، بی نیاز سازد. از این رو، قرآن، تنها منبعی است که در این زمینه می تواند روشنگر راه انسان باشد تا او بتواند به قلّه های رفیع معنویت و کمال صعود کند. با این حال، انسان هر چه در شناخت خود و طبیعت پیش می رود، حقائیّت وحی و قرآن را بیشتر درک می کند. بنابراین جوامع بشری هر چه از نظر علوم تجربی، تمدن مادی، گسترش صنعت و سیطره بر طبیعت، پیشرفت کنند، هیچ گاه بی نیاز از وحی الهی نخواهند شد.

قرآن به عنوان تنها کتابی که جامع معارف است، به تمام ابعاد وجودی

انسان پرداخته است و مخاطب خود را با بسیاری از مسایل اخلاقی عبادی، اجتماعی و... آشنا می سازد.

به واقع، قرآن کتاب هدایت است و هرکس با آن انس بگیرد و آیات نورانی آن را تلاوت کند و به تدبّر و فهم آن بپردازد، به یقین به گوهر حقایق دست خواهد یافت و در سایه عمل به این حقایق و معارف از گمراهی و خطا در امان خواهد ماند. قرآن شفای قلب هاست،

وَ نُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ ما هُوَ شِفاءٌ وَ رَحْمَهٌ لِلْمُؤْمِنینَ وَ لا یَزیدُ الظّالِمینَ إِلاّ خَسارًا. (اسراء: ۸۲)

ما آنچه از قرآن فرستادیم، شفای دل و رحمت الهی برای اهل ایمان است و بر زیانکاران جز زیان نمی افزاید.

به همین خاطر، برای مخاطب حقیقی او شفابخش و رحمت آفرین است؛ و هر کس به قرآن مراجعه کند بدون گرفتن شفای خود، باز نمی گردد؛ زیرا اگر بخواهد به واقع درمان شود با شفای قرآن بهبود می یابد.

هر کس بتواند با قرآن انس برقرار کند، همه بیماری های اعتقادی و اخلاقی او درمان می شود. از جمله جهل را که بدترین بیماری ها است، با علم درمان می کند، شک را با یقین، اندوه و غم را با آرامش، ترس و هراس را با طمأنینه و اضطراب و دل نگرانی را با عزم و ثبات برطرف می سازد. از این رو، توصیه آیه شریفه که می فرماید: «آن مقدار که برای شما میسر است قرآن را تلاوت کنید» (مزمّل: ۲۰)(۱)F۰) قابل تأمل است.

ص:۱۵

۱- [۱] . فاقروا ماتیسرّ من القرآن، سوره مزمل، آیه ۲۰.

قرآن، ریسمان الهی است که انس، تدبّر و عمل به آن، انسان را به مقام صالحان می رساند که در آن مقام، دوستی و سرپرستی خداوند محقق خواهد شد و راهی برای وسوسه شیطان نخواهد بود.

ضرورت انس با قرآن از منظر وحی

خدای سبحان، قرآن را «کتاب مبین» می نامد: «قَدْ جاءَکُمْ مِنَ اللّهِ نُورٌ وَ کِتابٌ مُبینٌ؛ همانا از جانب خدا برای هدایت شما نوری عظیم و کتابی آشکار آمده است». (مائده: ۱۵)

در جای دیگر آن را شفای دل و رحمتی برای اهل ایمان می داند: «نُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ ما هُوَ شِفاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنینَ؛ ما آنچه از قرآن فرستیم، شفای دل و رحمت الهی برای اهل ایمان است». (اسراء: ۸۲) خداوند به وسیله این کتاب هر کس را که از پی رضا و خشنودی او باشد به راه های سلامت هدایت می کند: «یَهْدی بِهِ اللّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوانَهُ سُبُلَ السَّلامِ؛ خدا به وسیله کتاب هر کس را که از پی رضا و خشنودی او راه سلامت را جست وجو کند، هدایت نماید». (مائده: ۱۶)

راه های سلامت گرچه در پایان به رهایی از هر رنج و اندوهی می انجامد، ولی طی مسیر در آنها، بدون دشواری نخواهد بود. با این حال، اگر کسی رضای حق را طلب کرد، خداوند سبحان، با قرآن و نور هدایتش او را از این گذرگاه های پرخطر عبور می دهد. قرآن کریم نوری است که اگر انسان با آن انس گیرد، او را از تاریکی های خود بینی و خود محوری بیرون می آورد و به نور معرفت پروردگار رهنمون می سازد؛ آن چنان که خداوند به پیامبرش می فرماید: «کِتابٌ أَنْزَلْناهُ إِلَیْکَ لِتُخْرِجَ النّاسَ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ؛ این کتابی است که

ما نازل کردیم تا مردم را از تاریکی ها خارج و به سوی نور هدایت کنی». (ابراهیم: ۱)

چنان که در جای دیگر می فرماید:

«وَ جَعَلْنا لَهُ نُورًا یَمْشی بِهِ فِی النّاسِ؛ خداوند به وسیله نور هدایتش، مؤمن را یاری می کند تا در میان مردم حرکت کند». (انعام: ۱۲۲)

هم چنین می فرماید:

لَقَدْ مَنَّ اللّهُ عَلَی الْمُؤْمِنینَ إِذْ بَعَثَ فیهِمْ رَسُولاً مِنْ أَنْفُسِهِمْ یَتْلُوا عَلَیْهِمْ آیاتِهِ وَ یُزَکِّیهِمْ وَ یُعَلِّمُهُمُ الْکِتابَ وَ الْحِکْمَهَ. (آل عمران: ۱۶۴)

خداوند بر اهل ایمان منت نهاد که رسولی را از خود آنان در میانشان برانگیخت که بر آنها آیات خدا را تلاوت کند و نفوس آنان را تزکیه سازد و به آنها احکام کتاب و شریعت و حقایق را بیاموزد.

خداوند درباره انس با قرآن و مقام صالحان می فرماید:

إِنَّ وَلِیِّیَ اللّهُ الَّذی نَزَّلَ الْکِتابَ وَ هُوَ یَتَوَلَّی الصّالِحینَ. (اعراف: ۱۹۶)

بی تردید سرور من آن خدایی است که قرآن را فرو فرستاد و همو دوستدار شایستگان است.

این آیه کریمه، در برگیرنده چند نکته به هم پیوسته است؛ زیرا می فرماید: خدا دوست و سرپرست رسول است؛ همان خدایی که کتاب را نازل فرموده و دوست و سرپرست صالحان نیز هست. با توجه به این ارتباط، می توان این گونه استنباط کرد که شرط دوستی و ولایت خداوند، صالح بودن انسان است که در طول انس با کتاب الهی قرار گرفته است. به تعبیر دیگر، بهترین راه صلاح، انس با قرآن است و اگر کسی به قرآن عمل کند صالح

می شود. دوستی و سرپرستی خداوند نیز از راه قرآن محقق خواهدشد.(۱)۱F(۱)

الَّذینَ آتَیْناهُمُ الْکِتابَ یَتْلُونَهُ حَقَّ تِلاوَتِهِ أُولئِکَ یُؤْمِنُونَ بِهِ (بقره: ۱۲۱)

کسانی که به آنان کتاب آسمانی دادیم؛ در حالی که آن را به درستی و خوبی تلاوت کنند. آنان در زمره ایمان آورندگان هستند.

باید به این نکته توجه داشت که به جا آوردن حق تلاوت، تنها رعایت حرکات و اعراب و تجوید نیست، بلکه معنای اصلی آن پی گیری و استمرار در عمل به آیات است که با تدبّر و فکر و تعقل همراه است. در جای دیگر بر همین معنا تاکید می شود:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذینَ إِذا ذُکِرَ اللّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَ إِذا تُلِیَتْ عَلَیْهِمْ آیاتُهِ زادَتْهُمْ إیمانًا وَ عَلی رَبِّهِمْ یَتَوَکَّلُونَ. (انفال: ۲)

مؤمنان همان کسانی اند که چون خدا یاد شود دلهایشان بترسد و چون آیات او بر آنان خوانده شود بر ایمانشان بیفزاید و بر پروردگار خود توکل می کنند.

انس با قرآن و گفتار معصومین علیهم السلام

معصومین علیهم السلام به عنوان کسانی که در فهم قرآن و عمل به آن الگو و اسوه مؤمنان هستند، با تعابیر گوناگونی انس با قرآن را بزرگ ترین مایه نجات و رستگاری آدمیان دانسته و همگان را به این امر مهم فرا خوانده اند. از جمله پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرموده اند:

۱- [۱] . عبد اللّه جوادی آملی، تفسیر موضوعی قرآن کریم، ج ۱، ص ۲۴۰.

القرانُ هُدىً مِن الضَّلالهِ و تبْيانٌ مِنَ الْعَمی وَ اسْتِقالهٌ مِنَ الْعَثْرَهِ و نورٌ مِنَ الظُّلْمَهِ و ضِیاءٌ مِنَ الْاَحْداثِ و عِصْمَهٌ مِن الْهَلَکَهِ و رُشْدٌ مِنْ الْغَوایَهِ و بَیانٌ مِنَ الْیَقینِ وَ بَلاغٌ مِنَ الدُّنْیا اِلی الْاخِرهِ و فیه کَمالُ دینِکُمْ و ما عُدِلَ عَنِ الْقُرانِ الاّ اِلی النّار.(۱)۲F

قرآن هدایتی در دل گمراهی و روشنگری در کوری است و نگهدارنده ای است از لغزش و نوری است در تاریکی و در پیش آمدها روشنی بخش است. نگهدارنده ای در برابر هلاکت هاست و رشدی است بر فراز گمراهی ها؛ پیام رسایی از دنیا تا آخرت است و در آن کمال دین نهفته است و آن کس که از قرآن عدول کند، جایگاه او در آتش خواهد بود.

حضرت علی علیه السلام خطاب به فرزندش ابن حنیفه فرمود:

بر تو باد تلاوت قرآن و عمل به آن، و لزوم فرایض و شرایع و حلال و حرام و امر و نهی آن و تهجد به آن و تلاوتش در شب و روزت؛ و چون قرآن عهد خدای تعالی به خلق اوست، پس بر هر مسلمانی واجب است که هر روز در عهد او نظر کند هرچند پنجاه آیه باشد و بدان که درجات بهشت بر عدد آیات قرآن است؛ چون روز قیامت شود به قاری قرآن گویند: بخوان قرآن را و بالا برو، پس در بهشت بعد از پیامبران و صدیقان درجه کسی رفیع تر از درجه قاری قرآن نمی باشد.(۲)۳F

امیرمؤمنان علی علیه السلام در وصف پرهیزگارانی که با قرآن مأنوس اند می فرماید:

آنها شب هنگام برپا ایستاده و قرآن را با تدبر تلاوت می کنند، جان خود را

۱- [۱] . اصول کافی، ج ۲، ص ۶۰۰.

۲- [۲] . انســــان و قرآن، ص ۷۷_۷۸ .

با آن محزون می سازنـد و داروی درد خود را از آن برمی گیرند، هرگاه به آیه ای که در آن شوق و امید است، می رسـند، با علاقه فراوان به آن روی آورده و با چشم جانشان بسیار در آن تأمل می کنند، گویی تحقق آیه را به چشم می بینند و هرگاه به آیه ای که در آن بیم و انـذار است، می رسـند، گوش های دلشان را برای شـنیدنش باز کرده انـد، چنان که گویی صدای ناله آتش سوزان دوزخ و به هم خوردن زبانه هایش در گوش جانشان طنین انداز است.(۱)۴F

امام صادق علیه السلام در اهمیت تعلیم قرآن می فرماید:

یَنبَغی لِلمؤمن ان لایموتَ حتی یَتَعَلَّمَ القران، اَویکونَ فی تعلیمه.

سزاوار است انسان مؤمن نمیرد؛ مگر قرآن را فراگرفته باشد یا در حال فراگیری آن باشد.(۲)۵F

امام سجاد علیه السلام نیز فرموده اند:

آیات قرآن همانند خزینه ها هستند، پس چون هر خزینه را گشودی سزاوار است که در آن نظر کنی.(۳)۶F

از جمله وصیت های امیرمؤمنان علیه السلام به اصحاب خود چنین بود: بدانید قرآن در روز، هدایت گر شما در هر عملی است که انجـام می دهیـد و برنـامه کار، راه گشا و اسوه ای برای کار شـماست و در تاریکی و ظلمت شب نوری است که چون همه در خواب رفتنـد، شـما بـا تلاوت گاه و بی گاه آن، در نمازهای شب با خوانـدن سوره های بزرگ در عالمی از نور و صـفا و سرور

۱- [۱] . نهج البلاغه، خطبه ۱۹۳.
۲- [۲] . اصول کافی، ج ۱، ص ۴۴۴.
۳- [۳] . انسان و قرآن، ص ۷۸.

وارد می شوید و با خواندن هر آیه ای به باغی جداگانه وارد می شوید و عقبه تاریک و کریه ظلمانی را با چراغ آن چنان روشنایی می بخشید که چشم ها را خیره می کند و این تاریکی سپری می شود تا سپیده فجر صادق، که طلوع خورشید را نوید می دهد. ولی گویی شما در تاریکی نبوده و احساس ظلمت نکرده اید و این چنین در اوج فقر و دشواری های زندگی مادی نیز قلب و اندیشه شما به انوار آیات قرآن منوّر خواهد بود.

امام صادق علیه السلام نیز در این باره می فرماید:

به راستی کسی که با قرآن همدم است و آن را با مشقّت حفظ می کند، دو اجر دارد.(۱)(۷F)

و در جای دیگری نیز می فرماید:

چون در خانه ای، مرد مسلمانی قرآن بخواند، اهل آسمان آن خانه را به یکدیگر نشان دهند، آن چنان که اهل زمین، اختران درخشان را به هم نشان می دهند.(۲)(۸F)

جلوه قرآن در رفتار پیشوایان علیهم السلام

خداوند رسول اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام را از هرگونه آلودگی منزه و پاک فرموده است و به همین دلیل، ایشان می توانند به طور کامل با روح و جان قرآن در ارتباط باشند و تجلی خداوند را در قرآن

۱- [۱] . اصول کافی، ج ۱، ص ۴۱۷.

۲- [۲] . همان، ص ۴۲۱.

مشاهده کنند؛ در حالی که دیگران از شهود کامل جلوه حق تعالی بی بهره اند. آری، آنها انسان های کاملی هستند که سیره و روش زندگی شان در تمام لحظات با حقیقت قرآن پیوند خورده است و چنین است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سیره او در قرآن به عنوان اسوه جامعه بشری معرفی می شود: «لَقَدْ کانَ لَکُمْ فی رَسُولِ اللّهِ أُسْوَهٌ حَسَنَهٌ؛ قطعا برای شما [در اقتدا به]رسول خدا سرمشقی نیکوست.» (احزاب: ۲۱)

خداوند متعال، پیامبر صلی الله علیه و آله را با صفات گوناگونی می ستاید و سنت و سیره سودمند آن حضرت را در همه جوانب تبیین می کند. یکی از اوصافی که باعث می شود رسول اکرم صلی الله علیه و آله به عنوان اسوه انسان ها معرفی شود، تلاوت قرآن، تدبر در آن و عمل به آن است؛ یعنی همان کاری که خداوند متعال آن را به عنوان یک فریضه بر پیامبرش قرار داد:

إِنَّما أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هذِهِ الْبَلْدَهِ الَّذی حَرَّمَها وَ لَهُ کُلُّ شَیْءٍ وَ أُمِرْتُ أَنْ أَکُونَ مِنَ الْمُسْلِمینَ وَ أَنْ أَتْلُوَا الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدی فَإِنَّما یَهْتَدی لِنَفْسِهِ وَ مَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّما أَنَا مِنَ الْمُنْذِرینَ. (نمل: ۹۱ و ۹۲)

ای رسول بگو من مأمورم که تنها خدای این سرزمین را که حرمش را در آن جا قرار داده، پرستش کنم؛ خدایی که مالک همه چیز است و مأمورم که از تسلیم شدگان فرمان او باشم و نیز مأمورم که قرآن را به حکم وظیفه و رسالت تلاوت کنم. پس هرکس هدایت یافت به نفع خود هدایت یافته و هرکس گمراه شد به زیان خود اقدام کرده است و بگو که همانا من از انذار کنندگان هستم.

خداوند متعال در جای دیگر ادب تلاوت را به پیامبرش گوشزد کرده و می فرماید: «وَ رَتّلِ القُران ترتیلا؛ قرآن را با ترتیل و آوای خوش بخوان» (نحل: ۹۸)

ص:۲۲

هم چنان که این اسوه حسنه نیز به پیروانش چنین سفارش می کرد.

در جای دیگر خداوند می فرماید:«الم نشرح لکَ صدرک؛ آیا سینه تو را برای پذیرش حقیقت گشاده نکردیم؟» (انشراح: ۱) بدیهی است هر کس از شرح صدر برخوردار باشد، به همان نسبت می تواند اهل تدبّر در قرآن باشد و با آن مأنوس شود.

بنابراین، معلوم می شود که پیامبر صلی الله علیه و آله به قرآن بیش از هر کسی انس داشته و بیش از هر کلامی و چیز دیگری با قرآن مأنوس بوده است. شاهد آن که آن حضرت در تمام مراحل بعد از بعثت می کوشید سیره زندگی خود را بر اساس معیارهای قرآن کریم تنظیم کند که نمونه های آن را می توان حتی در چگونگی عبادت های آن حضرت یافت؛ آن چنان که آن حضرت به امر خداوند به شب زنده داری می پرداخت: «وَ مِنَ اللَّیْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نافِلَةً لَکَ عَسی أَنْ یَبْعَثَکَ رَبُّکَ مَقاماً مَحْمُوداً؛ و پاسی از شب را زنده بدار تا برای تو [به منزله] نافله ای باشد، امید که پروردگارت تو را به مقام ستوده برساند». (اسراء: ۷۹)

یعنی اگر بخواهی به مقام محمود برسی باید شب زنده دار باشی و آن حضرت به اندازه ای در برپا داشتن این عبادت به خود زحمت می داد که آیه نازل شد: «ما أَنْزَلْنا عَلَیْکَ الْقُرْآنَ لِتَشْقی؛ ای رسول ما قرآن را از آن برای تو نازل نکردیم که از کثرت عبادت خدا و جهد و کوشش در هدایت خلق خویشتن را به رنج افکنی». (طه: ۲)(۱)9F

در بیان کیفیت نمازشب آن حضرت آمده است که وی وسایل وضو گرفتن

۱- [۱] . نک: تفسیر المیزان، ج ۱۴، تفسیر سوره طه.

و مسواک کردن را از قبل مهیا می فرمود و خوابی طولانی نـداشت، بلکه لحظه ای می خوابید و سـپس بیدار می شد و همواره پاسـدار حرم دل بود تـا مبادا غفلت در آن راه پیـدا کنـد؛ هر وقت بیـدار می شـد، به آسـمان نگاه می کرد و آیاتی از قرآن را تلاوت می کرد.(۱)10F

روش اهل بیت پیامبر صـلی الله علیه و آله نیز که پرورش یافته مکتب وحی انـد، هماننـد سـیره رسول اکرم صـلی الله علیه و آله منعکس کننده انس با قرآن است.

علی علیه السـلام در عصـر خلافتش شـخصا در بازار کوفه قـدم می زد و به راهنمایی مردم می پرداخت و هنگامی که از کنار فروشـندگان عبـور می کرد، آیـات روح بخش قرآن را تلاـوت می فرمود و مکرر این آیه را می خوانـد: «تِلْـکَ الـدّارُ الْآ ـخِرَهُ نَجْعَلُهـا لِلَّذینَ لا ـ یُریـدُونَ عُلُوًّا فِی الْأَـرْضِ وَ لا ـ فَسـادًا وَ الْعـاقِبَهُ لِلْمُتَّقینَ؛ ما خانه آخرت را برای آنان که در زمین اراده برتری جویی و فساد و سرکشی ندارند، مخصوص می گردانیم و حسن عاقبت، خاص پرهیزگاران است». (قصص: ۸۳)

محقق معروف اهل سنت _محمد احمد نوازی_ می نویسد:

علی علیه السـلام همه قرآن را حفظ کرد، بر اسـرارش آگاه شد و گوشت و خونش با قرآن درآمیخت، چنان که بررسی کننده نهج البلاغه این مطلب را در می یابد.(۲)11F

بانوی نمونه اسلام و پرورش یافته مکتب قرآن، _فاطمه زهرا _علیهاالسلام که در خانه نبوّت و مرکز نزول وحی پرورش یافت، از همان دوران جوانی با کلام وحی آشـنا و مأنوس شد و سـپس همراه با همسر خویش علی علیه السلاماین گنجینه عظیم را به فرزندان معصوم و مطهرش هدیه کرد.

۱- [۱] . تفسیر موضوعی قرآن کریم، ج ۹، ص ۳۴۷.

۲- [۲] . ر.ک: مصادر نهج البلاغه، محمداحمد نوازی، ج ۱.

امام حسین علیه السلام نیز جان و روحش با قرآن مأنوس و همدم بود و سرانجام به تأسی از سیره قرآنی جدّ بزرگوارش، جانش را در راه پایداری قرآن و احکام الهی به جانان هدیه کرد.

در عصر تاسوعا هنگامی که دشمن می خواست حمله کند، امام علیه السلام به حضرت ابوالفضل فرمود:

به آنها بگو امشب را به ما مهلت دهند؛ زیرا خدا می داند که من نماز، تلاوت قرآن و دعا و استغفار را دوست دارم. امشب را به ما مهلت دهند تا به مناجات و تلاوت قرآن و دعا بپردازم.(۱)۱۲F

سیره امام هشتم شیعیان حضرت رضا علیه السلام نیز هم چون اجداد مطهرش علیه السلام سیره ای قرآنی بود. آن حضرت در گفت و گو با مردم، پاسخ ها و مثال هایی که در ضمن گفتارش می آورد، برگرفته از قرآن بود. نقل می کنند آن حضرت در هر سه روز یک بار تمام قرآن را تلاوت می کرد و می فرمود: اگر خواسته باشم می توانم در کمتر از سه روز قرآن را ختم کنم، ولی هرگز به هیچ آیه ای نمی رسم مگر این که در معنی آن و این که در چه موضوع و چه وقت نازل شده است، فکر می کنم.(۲)۱۳F

تمامی اهل بیت علیهم السلام چنین سیره و روشی داشتند و از بالاترین درجه انس با قرآن برخوردار بودند و اخلاق، سیره، افکار و عمل آنها تحقق آیات قرآن بود.

۱- [۱] . نفس المهموم، ص ۱۱۳.

۲- [۲] . ترجمه انوار البهیه، ص ۳۳۱.

بخش دوم: قرآن از نظر اندیشمندان

قرآن از نظر اندیشمندان

قرآن از منظر اندیشمندان اسلامی

_امام خمینی _رحمه الله در این باره می گوید:

و اگر مسلمانان جهان به انگیزه انبیا علیهم السلام که عصاره آن در آخرین کتاب انسان ساز، قرآن کریم این کتاب هدایت که از مبدا نور «الله نور السماوات و الارض» به مشکات قلب نورانی خاتم الرسل صلی الله علیه و آله تابش نمود تا قلوب انسان ها را از حجاب های ظلمات برهاند و عالم را نورٌ علی نور کند، پی برند و به اقیانوس نور متصل شوند، هرگز در اسارت شیطان و شیطان زادگان در نمی آیند و برای چند روز مسند توهمی و ریاست های خیالی، داغ ننگ و ذلت را بر جبین خویش نمی پذیرند و برای تقرّب به شیطان بزرگ و طرح اسارت بار کمپ دیوید و اشتباه آن به جست وخیز برنمی خاستند. هان ای قطره های جدا از اقیانوس قرآن و اسلام، به خود آیید و به این اقیانوس الهی متصل شوید و به این نور مطلق استناره کنید تا چشم طمع جهان خواران از شما ببرد و دست تطاول و تجاوز آنان قطع شود و به

زندگانی شرافتمندانه و ارزش های انسانی برسید.(۱)۱۴F

ـ آیت الله خامنه ای ـ درباره انس با قرآن می گوید:

اگر با قرآن انس پیدا کنید، می بینید که دل و جان شما نورانی می شود، بسیاری از ظلمات و ابهام ها در قلب و روح انسان به برکت قرآن زدوده می شود. به برکت قرآن است که از ظلمات اوهام، اشتباهات و خطاها به نور هدایت راه می یابد. قرآن کتاب معرفت است.

آهنگ های قرآن یک هنر اسلامی، یک موسیقی کامل است. انس با قرآن یعنی قرآن را خواندن و باز خواندن و در مفاهیم قرآنی تدبّر کردن و آنها را فهمیدن است. جوانان و نوجوانان عزیز باید روز به روز رابطه و انس خود را با قرآن مجید بیشتر کنند و خانواده ها عطر قرآن را در خانه ها بیفشانند. مردم باید قرآن را بخوانند؛ بفهمند و به آن عمل کنند.(۲)۱۵F

سیدجمال الدین اسدآبادی می گوید:

مدینه فاضله انسانی و صراط مستقیم بشری، قرآن مجید است؛ گرامی دستور مقدسی که نتیجه شرافت کل ادیان به حق عالم و برهان قاطع خاتمیت مطلق دین اسلام تا پایان جهان و ضامن سعادت دارین و فوز نشأتین است. آه! آه! چسان فواید امروز آن از فرط جهل و غفلت در امور ذیل است: تلاوت بالای قبور در شب های جمعه، مشغولیت صائمین، زباله مساجد، کفاره گناه، بازیچه مکتب، چشم نظر قربانی، قسم دروغ، مایه گدایی، زینت قنداق،... و سرمایه کتاب فروشی ها.

وا اسفا! فقط یک سوره والعصر که سه آیه بیش نیست، اساس نهضت یک دسته اصحاب صفه گردید که از فیض همین مختصر سوره میمون، شرک زار

۱- [۱] . صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۳۰.
۲- [۲] . مجموعه حدیث ولایت، دفتر پژوهش های فرهنگی، ص ۱۲.

بت خانه مکه را قبل از هجرت، آستان وحدت و یزدان خانه بطحا نمودند. آه! وا اسفا! این کتاب مقدس آسمانی، این گرامی تصنیف حضرت سبحانی، این مایه کل السعادات انسانی از دیوان سعدی و حافظ و مثنوی امروزه کم تر محل اعتنا و مورد اهتمام است.

در هر مجمعی که یکی از منسوجات شعری خوانده شود، نفس ها از ته کشیده، چشم ها، گوش ها، دهن ها برای او باز مانده و چه اندازه مواعظ و معانی عرشی و فرشی از او استفاده کنند و برعکس قرآن که هرگز در هیچ جا با قیل و قال و فکر کار کنی مزاحم نخواهد بود.

«و إِنَّ اللّهَ لا يُغَيِّرُ ما بِقَوْمٍ حَتّى يُغَيِّرُوا ما بِأَنْفُسِهِمْ» و چه نفوس خودمان را از اطاعت مقدّسات است برگردانیم، تو هم سعادت و شرافت ما را به ذلت و نکبت تبدیل فرمودی. بر شما باد بزرگ ترین ذکر خدا و استوارترین برهان او (قرآن)؛ زیرا که آن نور تابنده خداست. آن نوری که به وسیله آن انسان از تاریکی خاطرات سوء بیرون آمده و از ظلمت وسواس ها رها می گردد و همانا چراغ نجات است. هر که بدان هدایت شده، نجات یافت و هر کس از آن تخلف ورزید، تباه شد. هر که در آن سلوک ورزد، هدایت گردد و هر که از آن بیرون افتد، گمراه شود.(۱)16F

اندیشمندان غربی

ــ گوته ــ ریاضی دان و شاعر معروف آلمانی در این باره می گوید:

ما در ابتدا به علت وسوسه کشیشان و مخالفت آنها، از قرآن روی گردان بودیم، ولی طولی نکشید که این کتاب توجه ما را به خود جلب نمود و ما را دچار حیرت ساخت تا آن جا که در برابر اصول و قوانین علمی و بزرگ آن

۱- [۱] . محمد جواد صاحبی، سید جمال الدین اسد آبادی، صص ۵۴ و ۵۵.

سر تسلیم فرود آوردیم. این کتاب، در مطابقه الفاظ با معانی آن، عظمت امتیازاتش آشکار می گردد، شأن و علو و برتری آن بیشتر جلوه گر می شود. من معتقدم که این کتاب به زودی اثر نجات بخش و عمیق خود را در سراسر گیتی به جای گذارده و بالاخره جهان مدار خواهد شد.(۱)

ـژول لابوم ـ خاورشناس فرانسوی می نویسد: «تعلیمات و مواعظ قرآن تنها برای سران قوم عرب نبوده است، بلکه جهانی است.»(۲) نام برده در مقدمه فهرست قرآن می نویسد: «مردم از هر نژاد و ملتی که هستند، منصفانه باید موقعیت بشریت را از نظر علمی، قبل از اسلام مورد مطالعه قرار دهند تا اعتراف کنند که علم و دانش به معنای وسیع آن به وسیله مسلمانان برای جهانیان آورده شده است. مسلمانان علوم و دانش خود را از قرآن، که مانند دریای دانش بود، گرفته و از آن نهرهایی ساختند. قرآن برای همیشه زنده است و هرکس از مردم جهان به قدر درک و استعداد خود از آن بهره برمی دارند».(۳)

دکتر ـ گوستاو لوبون ـ، مستشرق فرانسوی و وزیر فرهنگ وقت آن کشور در کتاب تمدن اسلام و عرب، می نویسد: «مکتب اخلاق قرآن عالی ترین روش فضایل اخلاقی است. قرآن مردم را به صدقه و احسان و پیوست با خویشاوندان و دادن حقوق مستحقان و مراعات بیوه زنان و درماندگان و

۱- [۱] . ابو عبدالله زنجانی، کتاب تاریخ قرآن، ص ۱۵۹؛ قرآن و کتاب های آسمانی دیگر ـ عبدالکریم هاشمی نژاد ـ ص ۲۳۶.

۲- [۲] . همان، ص ۱۴۴، همان، ص ۲۳۷.

۳- [۳] . همان.

اهتمام در امر آنها دعوت کرده و این تربیت و آداب به مراتب بالاتر از انجیل و آداب آن است.»(۱)۲۰F

تولستوی اندیشمند و نویسنده مشهور روسی در کتابی به نام «حکم محمد» چنین می گوید: «هر کس که بخواهد سادگی و بی پیرایه بودن اسلام را دریابد، باید قرآن مجید را مورد مطالعه قرار دهد. در آن جا قوانین و تعلیماتی بر مبنای حقایق روشن و آشکار صادر و احکام آسان و ساده برای عموم بیان شده است. در این کتاب آیات فراوانی است که به خوبی بر مقام عالی دین اسلام و پاکی روح آورنده آن گواهی می دهد».(۲)۲۱F

بلر خاورشناس معروف می نویسد: «لغت قرآن، فصیح ترین لغات عرب و اسلوب بلاغت آن طوری است که افکار را به سوی خود جذب می کند. قرآن دارای مواعظی است آشکار و به زودی برای همیشه بی معارض خواهد بود. هر کس که از این کتاب به خوبی پیروی کند، زندگی آرام و گوارایی خواهد داشت.(۳)۲۲F

قرآن و توجه به حیثیت روانی انسان

در قرآن کریم آیات بسیاری وجود دارد که ساختار وجودی انسان و حالت های گوناگون روان او را متذکر شده و علل انحراف و هم چنین

۱- [۱] . همان، ص ۱۵۷؛ همان، ص ۲۳۸؛ طبقات مفسران شیعه، ج ۱، ص ۱۷۶.

۲- [۲] . قرآن و کتاب های آسمانی دیگر، ص ۲۳۹.

۳- [۳] . همان، ص ۲۴۱.

راه هـای تهـذیب و تربیت و تـداوی روان انسـان را نشـان داده است. آیاتی که در تبیین روان انسان وجود دارنـد به مثابه نشانه هـایی هسـتند که انسـان برای شـناختن خود و ویژگی های گوناگونش می توانـد از آن راهنمایی بجویـد و برای دست یابی به روشی درست به منظور تهذیب و تربیت نفس خویش، این گونه آیات را مد نظر قرار دهد. ما می توانیم به کمک حقایقی که در قرآن درباره انسان و صـفات و حالات روانی او آمده است، انگیزه های اصـلی رفتار او و عواملی را که در تکامل شخصیت و ایجاد بهداشت روانی او تاثیر به سزایی دارند، بشناسیم؛ و این می تواند هموار کننده راه گونه ای از «روان شناسی» باشد که نتایـج و حقایق آن با حقایق برگرفته از قرآن هماهنگی داشـته باشـد.(۱)۲۳F زیرا بـاور ما این است که آفریـدگار به طبیعت و اسرار آفرینش مخلوق خود داناتر است: «أَ لا یَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَ هُوَ اللَّطِیفُ الْخَبِیرُ». (ملک:۱۴)

سیره علمای دینی در انس با قرآن

در این قسـمت سـیره و روش چنـد تن از علمـای دینی را در انس بـا قرآن بیـان می کنیم تا به این نکته واقف شویم که چگونه آنان سیره ائمه: را ادامه داده اند.

نوشته اند ـ شیخ مفید ـ شب ها اندکی می خوابید و بیشتر به نماز و مطالعه و یا تلاوت قرآن مجید می پرداخت.(۲)۲۴F

ص:۳۱

۱- [۱] . نک: محمد عثمان نجاتی، قرآن و روان شناسی، ص ۲۶، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، چ اول.

۲- [۲] . رک: رضا مختاری، سیمای فرزانگان.

محدث قمی می نویسد: «_میر داماد_ قرآن مجید را بسیار تلاوت می نمود، به طوری که یکی از افراد مورد اعتماد برای من نقل می کرد که هر شب، پانزده جزء قرآن را می خواند».(۱)۲۵F

عباداتی که _شیخ انصاری_ از سن بلوغ تا آخر عمر، بر آن مداومت می کرد، گذشته از فرایض، قرائت یک جزء قرآن، به جا آوردن هر روزه نماز جعفر طیار، زیارت جامعه و عاشورا بود.(۲)۲۶F

علامه طباطبایی نیز شب های ماه رمضان را تا صبح بیدار بود. مقداری مطالعه می کرد و بعد به دعا و قرائت قرآن، نماز و ذکر می پرداخت.(۳)۲۷F

اقبال لاهوری که در اواخر زندگی اش دچار ضعف و بیماری چشم شده بود، از مطالعه ناتوان و تنها مونس اش قرآن بود. او با همان اندک بینایی اش و با لذتی سرشار از ایمان آیات قرآن را تلاوت می کرد و می گفت: پدرم به من توصیه کرده است که فرزندم! هرگاه قرآن می خوانی، چنان بخوان که گویی خداوند آن را بر تو نازل کرده است.(۴)۲۸F

_امام خمینی _رحمه الله نیز با قرآن انس بسیار داشت. در شبانه روز به ویژه هنگام نماز شب، به تلاوت قرآن می پرداخت و در هر فرصتی که به دست می آورد مشغول تلاوت قرآن می شد. یکی از بستگان نزدیک امام در این زمینه نقل

۱- [۱] . همان.

۲- [۲] . همان.

۳- [۳] . همان.

۴- [۴] . اوصاف پارسایان، ص ۱۸۳.

می کنـد: «یک دفعه که با ایشان در نجف بودیم، چشـمشان ناراحت بود. دکتر بعـد از معاینه چشـمشان، گفت: شـما باید چند روزی قرآن نخوانیـد و به چشـمتان استراحت بدهید. امام خندید و گفتند: دکتر! من چشـمم را برای قرآن خواندن می خواهم. چه فایده ای دارد که چشم داشته باشم و قرآن نخوانم؟ شما کاری کنید که من بتوانم قرآن بخوانم.(۱)F۲۹

آیت الله توسلی از نزدیکـان امام، در زمینه قرائت مـداوم و روزانه قرآن به وسـیله ایشان می گویـد: «امام با همه اشـتغالاتی که داشـتند، به انجام مسـتحبات به ویژه خوانـدن قرآن، دعا و نماز اول وقت اهمیت می دادنـد. امام هر روز، سه تا پنج مرتبه قرآن می خواندند، در ماه مبارک رمضان، سه بار قرآن را ختم می کردند.(۲)F۳۰

با مروری بر سـیره عالمان دینی پی می بریم که آنها نه تنها به آداب ظاهری انس با قرآن بها می دادنـد، بلکه در سـیره علمی و عملی خود نیز آیات قرآن را سرمشق قرار می دادند.

تأثیر انس با قرآن در رشد و تکامل فرهیختگان

مطالعه زندگی علما و اشخاص برجسته تاریخ اسلام نشان می دهد که این بزرگان از کودکی با قرآن مأنوس بوده اند و از این طریق، مسیر تکامل را می پیمودند. از جمله برخی از دانشمندان مسلمان که به مراتب علمی و

۱- [۱] . پا به پای آفتاب، ص ۱۸۱.

۲- [۲] . همان، ص ۲۸۵.

معنوی والایی رسیدند و کرامت های بسیاری از ایشان دیده شد. از این میان می توان به ـابن سیناـ اشاره کرد که پیش از ده سالگی قرآن مجید را حفظ کرد و در سنین جوانی نیز در علوم و معارف اسلامی و دیگر شاخه های علوم، از قبیل پزشکی، فلسفه، ریاضیات و غیره سرآمد عصر خود بود.(۱)۳۱F

ـسیّد رضی ـیکی دیگر از فرهیختگانی است که در دوران جوانی به تفسیر و توضیح آیات الهی روی آورد. عشق و علاقه او به قرآن از همان دوران کودکی که هر صبح به نوای دل نشین قرائت پدر و مادر گوش می سپرد، آغاز شد. پس از فراگیری قرآن مجید انس دائمی و رابطه همیشگی با قرآن برقرار کرد. او همواره با زمزمه کلام روح بخش قرآن، آیینه دل را از غبار می زدود، این انس به آن جا انجامید که او به علوم مختلف قرآنی پرداخت و در مدت کوتاهی به آنها احاطه پیدا کرد. بدین جهت تألیف های گران بهایی از او به جای مانده است که از آن جمله می توان به مجموعه نهج البلاغه اشاره کرد.

سیّدرضی دارای زندگی ساده و زاهدانه ای هم چون اجداد مطهرش بود. او آراسته به فضایل و کمالات اخلاقی و دارای همتی بلند و عزّت نفس و آزادگی بود، که تمامی این ویژگی ها بیانگر اثر پذیری این مرد بزرگ از تعالیم قرآن مجید است.

۱- [۱] . ریحانه الادب، ج ۷، ص ۵۸۲.

بخش سوم: شیوه های انس با قرآن

۱. قرائت

اشاره

اکنون که به اهمّیت و عظمت قرآن کریم بیش تر واقف شدیم و به ارزش و ضرورت انس با قرآن پی بردیم، این ضرورت پیش می آید که از چه راه هایی می توان به این مهم نایل آمد.

اولین قدم در این راه، آموختن قرآن است که با آموزش رو خوانی آن شروع می شود. در اهمیت آموزش و یاد گیری قرآن همین بس که امام صادق علیه السلام فرموده است: «یَنْبَغی لِلْمُؤمنِ اَنْ لا یَموتَ حَتّی یَتعلَّمَ الْقُرانَ، اَوْ یَکونَ فی تَعَلُّمِه؛ سزاوار است انسان مؤمن نمیرد مگر قرآن را فراگرفته باشد یا در حال فراگیری آن باشد.»(۱)۳۲F

۱- [۱] . اصول کافی، ج ۲، ص ۴۴۴.

بعد از آموزش رو خوانی، نوبت به خواندن و قرائت آن می رسد. برای هر مسلمانی لازم است که در طول شبانه روز، مقداری از اوقات خود را به قرائت قرآن اختصاص دهد؛ زیرا در هنگام قرائت دستورهای الهی را مرور کرده و زمینه عمل به آنها را در خود استحکام می بخشد.

از امام صادق علیه السلام شده است:

قرآن عهد خداوند است به سوی بندگان، همانا سزاوار است که مسلمان در هر روز به آن عهد نظر کند و از آن، پنجاه آیه قرائت کند.(۱)

در قرآن نیز می خوانیم: «فَاقْرَؤا ما تَیَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ؛ قرآن را هر اندازه که برایتان ممکن است بخوانید». (مزمّل: ۲۰)

اگر اهمّیت و فضیلت تلاوت قرآن بر ما روشن شود و بدانیم که قرآن، سخن گفتن حضرت حق با ماست و آن گاه طعم شیرین و لذت تلاوت را با طهارت باطن توأم کنیم، در آن صورت هیچ گاه نعمت هم نشینی این کتاب ارزشمند را از دست نخواهیم داد.

امام ششم علیه السلام فرمود:

إنّ الْبَیْتَ الذی کان فیه المرءُ المسلم یتلو القرآنَ یتراءاهُ اهلُ السّماءِ کَما یَتراءی اهلُ الارض الکَواکبَ الدُّری فی السَّماء.

همان گونه که اهل زمین از ستارگان آسمان روشنایی را وام می گیرند، خانه ای که در آن قرآن تلاوت می شود، برای اهل آسمان ها جلوه گری می کند و آنها نیز از این خانه های نورانی کسب نور می کنند.(۲)

۱- [۱] . اصول کافی، ج ۲، باب فی القرائه، ص ۴۴۶.
۲- [۲] . همان، ص ۶۱۰ .

آداب تلاوت

تلاوت قرآن کریم دارای آدابی می باشد که آنها را به اجمال بر می شمریم.

۱. اولین نماد ادب، طهارت و پاکیزگی جسمی است. از این رو لازم است پیش از تلاوت به تطهیر و نظافت جسمی پرداخت؛ و با مسواک کردن، فضای دهان را برای ادای کلمات الهی پاکیزه کرد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به یاران خود فرمود: «راه قرآن را پاکیزه کنید. گفته شد: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله راه قرآن چیست؟ فرمود: دهان های شماست. پرسیدند: با چه چیزی؟ فرمود: با مسواک».(۱)[35F]

۲. قرائت قرآن حتما با وضو باشد.

۳. در آغاز تلاوت، باید از شر وسوسه های شیطانی به خداوند پناه برد.

«فَإِذا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّهِ مِنَ الشَّيْطانِ الرَّجيمِ؛ پس هنگامی که قرآن می خوانی، از شر شیطان رجیم به خدا پناه ببر». (نحل: ۹۸)

۴. اخلاص در تلاوت قرآن ضرورتی است که خواننده قرآن، از ابتدا تا انتها باید آن را در نظر داشته باشد و همواره رضایت و خشنودی خداوند را در نظر آورد. چون هر عبادتی وقتی مقبول درگاه الهی است که با خلوص نیّت همراه باشد. امام خمینی رحمه الله درکتاب ـچهل حدیثـ، در این زمینه می گوید:

و از آداب لازمه قرائت قرآن که در تأثیر در قلوب سمت و کنیت دارد و بدون آن هیچ عملی را قیمتی نیست، بلکه ضایع و باطل و موجب سخط الهی است، اخلاص است که سرمایه مقامات اخرویه و راس المال تجارت آخرت است و آمده است که قاریان قرآن سه گروه اند: یکی آنان که قرائت قرآن را

۱- [۱] . محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۸، ص ۸۵ و ۸۶ .

سرمایه معیشت اتخاذ نمودند و به واسطه آن از ملوک حقوق و شهریه گیرند و بر مردم تقدم جویند و دیگر آنان که حفظ حروف و صورت قرآن کنند و تضییع حدود آن نمایند و او را پشت سر اندازند، چنان چه سوار قدح خود را به پشت آویزد. خداوند زیاد نکند این قسم حمله قرآن را؛ و طایفه دیگر آنان هستند که قرآن را قرائت کنند و با دوای قرآن دردهای قلب خود را علاج کنند. پس به واسطه آن، شب را بیدار و به عبادت بگذرانند و روز را روزه بگیرند و به تشنگی گذرانند و در مساجد حاضر شوند و اقامت کنند و از فراشِ خواب ناز برخیزند، پس خداوند عزیز جبّار به واسطه اینها دفع بلیّات فرماید و باران از آسمان فرو فرستد.(۱)F۳۶)

۵. آداب دیگر تلاوت قرآن، ترتیل در قرائت است که موجب اثر گذاری در مخاطب و شنونده است.

۲. حفظ آیات

ارزش و اهمیت حفظ

دومین شیوه از راه های انس با قرآن حفظ کردن آیات است که مرحله ای بالاتر از قرائت است. از عصر نزول قرآن تاکنون، بسیاری از انسان های پاک و برجسته، ظرف کلام وحی قرار گرفته اند و خداوند به وسیله آنان، کتاب خویش را از تحریف و دسیسه های شیطانی حفظ کرده است: «وَ اذْكُرْنَ ما يُتْلى فى بُيُوتِكُنَّ مِنْ آياتِ اللّهِ وَ الْحِكْمَهِ إِنَّ اللّهَ كانَ لَطيفًا خَبيرًا؛ آیات الهی را که در خانه های شما تلاوت می شود به یاد آورید، همانا خداوند صاحب لطف بسیار و آگاه از همه چیز است.» (احزاب: ۳۴)

ص:۳۸

۱- [۱] . امام خمینی، چهل حدیث، صص ۵۰۰ و ۵۰۱.

حفظ آیات قرآن کریم از نخستین روزهای نزول وحی آغاز شد. پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نخستین حافظ قرآن به شمار می رود. آن حضرت در حین نماز، آیات نازل شده قرآن را با صدای بلند می خواند و صحابه نیز همراه وی به فراگیری و حفظ آن می پرداختند.(۱)۳۷F بنابراین، از همان ابتدا، حافظان زیادی تربیت شدند که تاکنون به عنوان یک سنّت و عبادت در میان مسلمانان تداوم یافته است. احادیث و روایات نشان می دهند که حفظ قرآن چنان اهمیّت دارد که رسیدن به بسیاری از مقام های معنوی در گرو آن تلّقی شده است.

امام صادق، می فرماید: «الحافظُ لِلقُرانِ العاملُ به مَعَ السَّفَرَهِ الْکِرامِ الْبَرَرَه؛(۲)۳۸F حافظ قرآنی که به آن عمل کند، با فرشتگان پیغام بر و نیک رفتار هم نشین خواهد شد.»

ایمنی از عذاب الهی از دیگر برکت های حفظ قرآن است که درباره آن امیر مؤمنان علیه السلام می فرماید: «اقرؤوا الْقُرآنَ وَ اسْتَظْهِرُوه فانَّ اللّهَ تعالی لا یُعذِّبُ قلبا وعیَ الْقُرآنِ؛(۳)۳۹F قرآن را تلاوت کنید و آن را به خاطر بسپارید؛ زیرا خداوند متعال قلبی که قرآن در آن باشد، عذاب نمی کند.»

دلی که از کلام وحی بی بهره باشد، مرده و چون خانه ویران است. شفاعت قرآن در حق مؤمنان حافظ و پاداش مضاعف به جهت سختی حفظ کردن و بالاترین درجات بهشت از مقام های معنوی حافظان قرآن کریم است که در روایات مختلفی به آنها اشاره شده است.(۴)۴۰F

ص:۳۹

۱- [۱] . مجمع البیان، ناشر، تدوین کننده، نوبت چاپ، ج ۱، ص ۴۳، ناشر، تدوین کننده.

۲- [۲] . اصول کافی، ج ۲، ص ۴۴۱.

۳- [۳] . بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۱۹.

۴- [۴] . اصول کافی، ج ۲، ص ۴۴۳.

سیره معصومین علیهم السلام در برخورد با حافظان و قاریان قرآن

حافظان و قاریان قرآن نزد پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و امیر مؤمنان علیه السلام جایگاهی والا داشتند و مورد احترام و تشویق مادی و معنوی آن بزرگان قرار می گرفتند.

مردی نزد علی علیه السلام آمد و به دزدی اعتراف کرده حضرت پرسیدند: آیا چیزی از قرآن می دانی؟ پاسخ داد: آری، سوره بقره را به خاطر سپرده ام. حضرت فرمودند: در مقابل این سوره دستت را به خودت بخشیدم و قطع نمی کنم.(۱)۴۱F

در صدر اسلام از جمله ملاک های تقدم افراد در برخی از کارهای حساس اجتماعی، قرائت و حفظ آیات قرآن بود و پیامبر صلی الله علیه و آله چنین کسانی را به منصب هایی چون فرماندهی و امامت جماعت می گماشت. حتّی در جنگ احد، وقتی خواستند پیکر شهیدان را به خاک سپارند، شهیدی که بیش تر قرآن می دانست مقدم شمرده می شد یا مدفن آن کس که آیات بیش تری به خاطر سپرده بود را نزدیک تر به مزار حمزه علیه السلام قرار می دادند.(۲)۴۲F

قاریان و حافظان قرآن در مسایل مادی نیز از توجه ویژه برخوردار بودند و بخشی از بیت المال مسلمانان به آنها اختصاص داشت.

امیر مؤمنان علیه السلام فرمود:

آن کس که اسلام را بپذیرد، فرمانبردار باشد و قرآن را قرائت و حفظ کند، هر سال دویست دینار از بیت المال بهره مند می شود و اگر در دنیا به طور

۱- [۱] . استبصار، ج ۴، ص ۲۵۲.
۲- [۲] . تاریخ قرآن، ص ۲۳۱.

کامل به او داده نشود، روز قیامت دریافت خواهد کرد.(۱)F۴۳

روش حفظ قرآن کریم

حفظ قرآن به مقّدماتی نیاز دارد که به اجمال می توان آنها را چنین برشمرد:

ـ۱. اشتیاق قلبی:ـ شوق و علاقه، بسیاری از دشواری های هر کار سخت را آسان می سازد و به فرد نیرو و امید می دهد.

ـ۲. عزم و پشتکار:ـ علاقه باید با عزم، پشتکار و جدیت همراه شود تا بتوان به نتیجه مطلوب رسید. عزم غیر از نیّت و تمایل است و به طور معمول توان انجام کار را به ارمغان می آورد. اراده برای قرائت قرآن نیز چنین است و در این راه می باید پشتکار داشت و سختی های آن را به جان خرید. «إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ یُسْرًا؛ بی تردید با دشواری آسانی است.» (انشراح: ۶)

ـ۳. نظم و برنامه ریزی:ـ افراد موقعیت های مختلف دارند و نمی توان در این باره زمان مشخصی را برای قرائت به همه توصیه کرد؛ ولی صاحب نظران سفارش کرده اند تا آنجا که مقدور است وقت مناسبی به حفظ قرآن اختصاص یابد. به ویژه زمانی که از گرسنگی و تشنگی و خستگی آثاری در میان نباشد. بدین جهت، سحر و پس از طلوع فجر را بهترین وقت دانسته اند.

ـ۴. تکرار همیشگی:ـ تکرار آیات، رمز موفقیّت و اساس حفظ قرآن به شمار می آید. حافظ قرآن باید به این نکته توجه داشته باشد که به خاطر سپردن

ص:۴۱

۱- [۱] . مجمع البیان، ج ۱، ص ۴۶.

محفوظات در بلند مدّت، دشوار است. لذا باید زمانی را برای تکرار آیات قبلی بکار گیرد تا آیات ملکه ذهن شوند.

نکته:

نکته آخر در حفظ آیات، توجه به دورانی است که برای این کار انتخاب می کنیم. البته هیچ زمانی برای حفظ قرآن دیر نیست، ولی تجربه نشان داده است که بهترین زمان فراگیری و حفظ آیات، دوران کودکی است، زیرا در این دوران، ذهن آدمی آمادگی بسیاری برای آموزش و فراگیری دارد. به واقع، آموختن در کودکی چون نقشی است که بر سنگ حک شود. بسیاری از اندیشمندان نیز در کودکی بدین توفیق دست یافته اند، همانند ـ ابن سینا ـ که در خردسالی حافظ قرآن شد و یا ـ سید بن طاووس ـ که در یازده سالگی تمامی قرآن را به خاطر سپرد. در این دوره نیز می توان با به کارگیری شیوه های صحیح، شوق به یادگیری قرآن را در کودکان پدید آورد و آنها را در مسیر انس با کلام الهی قرار داد.

۳. صوت زیبا با قرائت قرآن

زیبای مطلق خداوند است و سرچشمه همه زیبایی ها اوست. کلام او نیز زیباترین کلام هاست و هیچ کلامی در زیبایی به پایه قرآن نخواهد رسید. اگر این کلام زیبا که سراسر زیبایی و جذابیّت است، با صدای خوش و نیکو همراه گردد، زیبایی آن در نظر مخاطب دو چندان می شود.

نیکو خواندن قرآن به اندازه ای ارزشمند است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آن را زینت قرآن نامیدند: «اِنَّ حُسنَ الصوتِ زینهً لِلْقُرآنِ؛ همانا صدای نیکو و زیبا زینت قرآن

است».(۱)۴۴F

زبـان شـناسان و ادیبـان عرب اعتقـاد دارنـد قرآن با اینکه شـعر نیست، ولی نثری آهنگین است که در بطن خود حاوی وزن و آهنگ ویژه ای است و هیـچ نثری در زبان عرب چنین خصوصـیتی نـدارد. به همین جهت، وقتی این نثر زیبا با آوازی خوش و دل نشـین خوانـده می شود، تأثیر معنوی عجیبی در مخاطب به جای می گـذارد و فراوان دیده شده است که قرائت زیبا موجب گرایش افراد به دین اسلام شده است.

اسـتاد شـهید ـمرتضـی مطهری ـ عمق تأثیر صوت زیبای قرآنی را چنین بیان می کننـد: من خودم...واقعا از شـنیدن قرآن لذت می برم... واقعـا زیبـایی قرآن را حس می کنـم. بـه ویژه وقـتی کـه بـا آهنـگ لطیـف و زیبـایی خوانـده شـود. ایـن قرآن هـای عبدالباسط....بعضـی از قسـمت ها که به ویژه آهنگی که انتخاب کرده، با موضوعی که در آن آیه است، تناسب دارد، تأثیرش عجیب است، مثل آیه «یا ایتها النفس المطمئنه»... این حلاوت و شیرینی قرآن هر چه تکرار می شود، از شیرینی اش کاسته نمی شود.(۲)۴۵F

با توجه به نکاتی که گفته شد چه خوب است که از این روش بهره گیریم و از آن در جهت ایجاد انس به قرآن در کودکان و نوجوانان که آینده سازان این کشور اسلامی هستند، استفاده کنیم. تجربه کسانی که در ابتدا تنها

۱- [۱] . علامه مجلسی، بحار الانوار ج ۱۸، ص ۱۶۸.

۲- [۲] . مرتضی مطهری، نبوت، صدرا، چ اول، صص ۲۳۵ و ۲۳۶.

با یک بار گوش دادن به ترتیل قرآن، در مسیر قرائت و حفظ این کلام الهی گام برداشته اند و زندگی خود و اطرافیان را با بهره گیری از آیات قرآن دگرگون کرده اند، ما را بر آن می دارد که در اثرگذاری این شیوه تأمل دوباره ای داشته باشیم.

۴. فهم قرآن

اشاره

پس از طی مراحل قرائت و حفظ قرآن و آشنا شدن با ظاهر واژه ها به مرحله بالاتری از انس با قرآن می رسیم که به تعبیری حرکت به سوی عمق و باطن آیات و فهم آنها است. چرا که قرآن کریم علاوه بر ظاهر، بطونی دارد «اِنَّ للقرآن ظاهرا و باطنا».(۱)۴۶F

برخی روایات برای قرآن هفت بطن و برخی دیگر هفتاد بطن قائل شده اند. که به نظر می رسد مقصود از این اعداد بیشتر تأکید بر کثرت بطون بوده است؛ و اینکه می توان با تدبر و تفکر به معانی عمیق قرآن دست یافت. البته ظرفیت وجودی افراد نیز نقش مهمی در فرآیند فهم قرآن ایفا می کند.

امام باقر می فرماید:

یا جابرُ إنَّ لِلْقُرانِ بَطْنا و لِلْبَطنِ بَطْنٌ وَ لَهُ ظَهْرٌ و لِلظَّهرِ ظَهرٌ یا جابرُ لَیْسَ شَی ءٌ اَبْعَدَ مِنْ عُقُولِ الرِّجالِ مِنْ تَفْسیرِ الْقُرانِ، إنَّ الآیه یَکُونُ أوَّلُها فِی شی ءٍ وَ آخِرُها فِی شی ءٍ وَ هُو کَلامٌ مُتَّصلٌ مُتَصِّرفٌ عَلی وُجوهٍ.(۲)۴۷F

ای جابر! قرآن دارای بطن است و برای آن بطن هم بطنی است و قرآن را

۱- [۱] . بحار، ج ۸۹.

۲- [۲] . بحار، ج ۸۹.

ظاهری است و برای ظاهر آن نیز ظاهری است. ای جابر! هیچ چیزی مانند تفسیر قرآن از عقول رجال دور نیست. به درستی که اول آیه در چیزی سخن می گوید و آخرش در چیز دیگر؛ و قرآن کلام متصل و پیوسته ای است که وجوه فراوان دارد.

یکی از مهم ترین راه ها در فهم قرآن و درک معانی آن و در نتیجه انس بیشتر با کلمات الهی آگاهی از ترجمه و تفسیر آیات است، که برای این منظور، می توان به کتاب های تفسیر قرآن مراجعه کرد.

یادگیری قرآن در خردسالی

گرچه هیچ زمانی برای آموختن و یادگیری دیر نیست، ولی تجربه نشان داده است که بهترین زمان یادگیری کودکی و خرسالی است، زیرا ذهن آمادگی بسیاری برای فراگیری معلومات دارد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید:

آموختن در کودکی چون نقشی است که بر سنگ حک شده است و آن که در بزرگسالی می آموزد چون کسی است که بر آب می نویسد.(۱)۴۸F)

از این رو، انس با قرآن کریم اگر از خردسالی آغاز شود و با ایجاد شرایط مناسب و تربیت صحیح، کودکان به ارتباط با این کتاب آسمانی مشتاق شوند، بنیان محکمی را در انس آنان با قرآن پدید آورده ایم.

با تأمل در تاریخ نیز در می یابیم که بسیاری از نخبگان در کودکی به دستآوردهای بزرگی دست پیدا کرده اند که برای نمونه به چند مورد از آنها اشاره می کنیم:

۱- [۱] . کنزل العمال، ج ۱۰، ص ۲۴۹، ح ۲۹۳۳۶، الرساله، بیروت، ۱۴۰۵ ه . ق.

ـ ابن سینا ـ دانشمند نامی قرن پنجم هجری که در پزشکی، فلسفه، نجوم و... سرآمد عصر خود بود، پیش از ده سالگی با قرآن مأنوس و حافظ آن شد.(۱)۴۹F

ـ سید بن طاووس ـ که از شاگردان ـ خواجه نصیر الدین طوسی و علامه حلی ـ بود و در قرن هفتم هجری می زیست، در یازده سالگی تمامی قرآن را به خاطر سپرد.(۲)۵۰F

ـ رودکی ـ شاعر پرآوازه ایرانی نیز با اینکه از نعمت بینایی بی بهره بود؛ ولی در هشت سالگی تمام قرآن را حفظ کرد.

قاریان معروف نیز چون ـ استاد عبدالباسط، محمد صدیق منشاوی و استاد پرهیزگار، ـ همه در سنین کم با قرآن مأنوس شده اند.

اکنون نیز شاهد شکفتن غنچه های بسیاری در این گلستان محمدی صلی الله علیه و آله هستیم و هر ساله بر تعداد حافظان و قاریان خردسال افزوده می شود. ضروری است که یادآور شویم راه های ایجاد انس و علاقه باید به اقتضای مکان و زمان باشد و مربیّان قرآنی باید با بهره گیری از امکانات موجود به این مهّم بپردازند. ولی بیش از هر چیز، شخصیت مربی قرآن است که می تواند کودک و نوجوان را با قرآن مأنوس کند.

البته غیر از محیط و شرایط آموزش، عوامل دیگری نیز در انس کودک با قرآن مؤثر است که به برخی از آنها اشاره می کنیم:

همان طور که مطالعات جنین شناسی، علم وراثت و روان شناسی نشان

ص:۴۶

۱- [۱] . رک: ریحانه الادب، ج ۷.

۲- [۲] . ستاره فضیلت، ج ۳، ص ۱۱۷.

داده اند، پیدایش و رشد جنین تنها تحت تأثیر عوامل ژنتیک نیست، بلکه به چگونگی استقرار جنین در رحم مادر نیز بستگی دارد؛ همین طور برخی اختلالات روانی و جسمی در نتیجه اثرپذیری جنین از همین محیط است؛ مانند تغذیه مادر، هیجان ها و ناراحتی های روانی و.... از این رو، اسلام برای پدید آوردن نسلی سالم حتی به شرایط پیش از تولد نیز توجه کرده است. از آن جا که سلوک اخلاقی و رفتاری یک مادر تأثیر به سزایی در تکوین جنین دارد، روشی که او برمی گزیند، نقش تعیین کننده ای را در آینده کودک ایفا می کند. از این جهت، انس مادر با قرآن پیش از تولّد کودک، تأثیر مهمی را بر جنین می گذارد و شاکله وجودی او را مستعّد انس با قرآن می سازد.

مراحل پس از ولادت نیز در پرورش و تربیت کودک بسیار مؤثر است. چنان چه، در دوران شیردهی سفارش شده است که مادر با طهارت و وضو باشد که در کودک اثر معنوی خواهد داشت.

تأثیر پاکی روح در فهم قرآن

نوع ارتباط آدمی با خداوند اصلی ترین کلید فهم آیات قرآن است؛ زیرا قرآن کریم تنها یک متن خواندنی نیست تا انسان بتواند بدون نیاز به مؤلف آن تنها با فهم الفاظ و مانند آن به عمق آن دست یابد، بلکه در تمثیل به کتابی می ماند که همواره مؤلف خود را به همراه دارد و بدون اجازه و همراهی او مجالی برای تورّق آن نیست. تقوا و پاکی روح کلید واژه ای است که مخاطب قرآن را مجاز می کند تا در شهر آیات به جست وجو و گوهریابی بپردازد.

اگر چه حواسّ انسان در بهره مندی او از علم دخالت مستقیم دارند، ولی در مرحله بعد این قلب آدمی است که به پالایش و فرآوری داده ها می پردازد

و آن را مفید فایده می سازد و قلب از عهده این کار برنمی آید؛ مگر آن که با نیروی پرهیزگاری و پاکیزگی روح، خود را مستعد چنین کاری سازد. چنان چه خداوند می فرماید:إِنَّهُ لَقُرْآنٌ کَرِیمٌ * فی کِتابٍ مَکْنُونٍ * لا یَمَسُّهُ إِلاَّ الْمُطَهَّرُونَ؛(۱)51F همانا آن است قرآنی گرامی، در کتابی پوشیده ــ به آن دست نیابند مگر پاک شدگان». (واقعه: ۷۷ ــ ۷۹)

اگرچه مسّ قرآن در بسیاری از تفسیرها به تماس اعضای بدن آدمی با قرآن تعبیر شده است و بر این اساس بسیاری از مفّسران پاکی و طهارت جسمی را شرط مسّ قرآن قلمداد کرده اند، ولی این پرسش جای تأمّل دارد که آیا در طول تاریخ دست هیچ عنصر ناپاکی به قرآن کریم نخورده است؟ در حالی که قرآن با لحنی خبری تأکید می کند که جز پاک شدگان آن را مسّ نمی کنند. آیا حداقل به روایت تاریخ دست ناپاک قاسطین در جنگ صفین به این متن شریف برخورد نکرد؟ یا آنهایی که به تعبیر قرآن در سوره آل عمران «اهل زیغ» محسوب می شوند و آیات متشابه را جولان گاه تفسیر به رأی خود قرار می دهند؟ اگرچه از این آیه شریفه چنین استنباط کرده اند که بدون طهارت کامل و وضو نمی توان به آیات دست زد، ولی با توجه به این که آیه جنبه احکام و امری ندارد، بلکه از این واقعیت خبر می دهد که جز پاک شدگان قرآن را مسّ نمی کنند، در نتیجه باید به نکته ای فراتر از طهارت جسمی اندیشید و طهارت روح را مد نظر قرار داد. در واقع، به نظر می رسد آیات شریفه فوق بر این نکته تأکید می کنند که اگر روح آدمی مطهر نباشد،

۱- [۱] . سوره واقعه / آیات ۷۷ ــ ۷۹

برای او دستیابی به این کتاب میسّر نخواهد بود. در این صورت، تنها با پاک نمودن جسم توفیق مسّ قرآن حاصل نمی شود و اگرچه پاکی جسم نیز لازم است، ولی آن چه واجب است، تقوا و طهارت روح است. مرز طهارت و پاکی اهل بیت علیهم السلام در اینجا مشخص می شود، در غیر این صورت هر تازه مسلمانی چون کعب الاحبار نیز شایسته آن می شد که به صرف شستن اعضای بدن، صلاحیّت مّس قرآن را پیدا کند.

آیه شریفه «اِنَّما یُریدُ اللّهُ لِیُذهِبَ عِنکُمُ الَّرجسَ اَهلَ البَیتِ و یُطِّهرُکُم تَطهیرا؛ و همانا خداوند اراده می کند که رجس و ناپاکی را از شما اهل بیت بزداید و شما را پاک گرداند». (احزاب: ۳۳) دالّ بر آن است که طهارت مورد نظر فراتر از طهارت جسمی است و امتیاز اهل بیت علیهم السلام در همین نکته خود را جلوه گر می سازد. در مراتب پایین تر نیز هر کس به تناسب برخورداری از پاکی روح و تقوا به این مهم توفیق می یابد. مس کننده حقیقی قرآن کسی است که به فهم عمیق آن دست می یابد و این میّسر نمی شود؛ مگر با برخورداری از تقوا و طهارت روح.

قرآن کریم مراتب مختلفی از تقوا را مطرح می کند؛ که مرتبه نخست آن انجام واجبات و ترک محّرمات است. تحصیل این مرتبه از تقوا، بر همه مؤمنان واجب است. مراحل بالاتر تقوا در گرو اعمال صالح است که مؤمن از رفع تکلیف فراتر رفته و با شوق جلب رضایت بیشتر حضرت حق به کارها و اعمال خویش می نگرد. شخصی که به این مرتبه از تقوا و طهارت روح می رسد، جز رضای خداوند را در نظر نمی آورد و وجود خود را از انگیزه های غیر خدایی پاک می کند. در چنین شرایطی است که قرآن زوج

ص:۴۹

مطهر مؤمن می شود و انسی عمیق میان این دو پدید می آید. به گونه ای که نه تنها مؤمن به سراغ قرآن می رود، بلکه قرآن نیز او را به سوی خود فرا می خواند.

در پایان این بحث، سخن زیبای مولای متقیان را از نظر می گذرانیم. ایشان در وصف پرهیزگاران و انس آنان با قرآن می فرماید:

آنها شب هنگام برپا ایستاده و قرآن را شمرده و با تدبر تلاوت می کنند، جان خود را با آن محزون می سازند و داروی درد خود را از آن می گیرند، هرگاه به آیه ای که در آن شوق به رحمت الهی است؛ می رسند، با علاقه فراوان به آن روی می آورند. چشم جان شان با شوق بسیار در آن خیره می شود و آن را فرا روی خود قرار می دهند؛ و هرگاه به آیه ای که در آن بیم و انذار است می رسند، گوش های دل شان را برای شنیدن آن باز می کنند، گویا صدای ناله آتش سوزان دوزخ و به هم خوردن زبانه هایش در گوش جان شان طنین انداز است.(۱)۵۲F

شفاعت قرآن در آخرت

در روایات و احادیث زیادی قضیه قرآن و شفاعت کردن آن از اهل خود و قرائت کنندگان وارد است. در حدیث آمده است:

مومنی که قرآن را در حال جوانی قرائت کند، قرآن با گوشت و خون او درآمیزد و خداوند او را با سفرای نیکوکار قرار دهد و قرآن در قیامت پناه اوست و در محضر حق گوید: خداوندا هر عاملی اجر عملش را گرفت غیر از عامل به من؛ پس بهترین عطایای خود را به او برسان. پس خدای تعالی به

۱- [۱] . نهج البلاغه، خطبه ۱۹۳.

او بپوشاند دو حله از حلّه های بهشتی و بر سر او تاج کرامت نهد. پس خطاب شود: آیا راضی شدی؟ قرآن عرض کند: من امید بیشتر داشتم. پس امن و امان را به دست راست او دهند و خلد را به چپ، پس داخل بهشت شود و به او گفته شود قرائت کن و مرتبه ای بالا ـ بیا! پس به قرآن خطاب شود: آیا او را به مقام مطلوب اش رساندیم و تو راضی شدی؟ عرض کند: آری.(۱)53F

در جای دیگر از حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله آمده است: «اِنَّ القُرانَ شافِع مُشَّفَعٌ؛(۲)54F قرآن شفاعت کننده ای است که شفاعت اش پذیرفته می شود.»

نکته دیگر اینکه حتی شفاعت حافظان و حاملان قرآن در مورد اعضای خانواده شان پذیرفته می شود. هم چنان که رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

هر که قرآن بخواند تا حفظ شود، خداوند او را به بهشت داخل خواهد کرد و شفاعتش را درباره ده تن از خانواده اش که آتش بر آن ها واجب شده، می پذیرد.(۳)55F

و در جای دیگر رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید:

قرآن را فرا بگیرید که قرآن در روز قیامت نزد صاحبش، یعنی کسی که آن را یاد گرفته و بدان کار بسته، در چهره جوانی نیکو روی رنگ برگشته می آید، پس بدو می گوید: من بودم آنکه تو را در شب بیدار نگاه می داشتم و در روزها تو را تشنگی می دادم و آب دهانت را خشک می ساختم و اشکت را روان می کردم. تا هر کجا باشی من با توأم. هر بازرگانی در پی تجارت خویش است و من امروز برای تو در پی بازرگانی و سوداگری ام. مژده

۱- [۱] . اصول کافی، ج ۲ ص ۶۰۳ .
۲- [۲] . بحارالانوار، ج ۲، ص ۲۰.
۳- [۳] . مجمع البیان، ج ۱، ص ۴۵.

دریاب! که برای تو کرامتی از خدای عزّوجلّ خواهد بود. پس تاجی آورند و بر سرش نهند و امان به دست راست او عطا شود و جاودانی در بهشت ها به دست چپ او و به دو حله خلعت پوشانده شود، سپس بدو گفته شود: بخوان قرآن را و بالاـ برو! پس هربار که آیه ای را قرائت کرد درجه ای بالا رود و پدر و مادرش اگر مومن باشند به دو حلّه خلعت پوشانده شوند. پس از آن به آنان گویند این، پاداش شما که به فرزند خود قرآن آموختید.(۱)56F

شکایت قرآن در روز قیامت

متأسفانه در بسیاری از جوامع مسلمان قرآن در زندگی آنان غایب و مهجور است. تا آنجا که حتّی بسیاری، تلاوت و قرائت آن را هم به درستی نمی دانند، تا چه رسد به مراحل بالاتر آن اعم از ترجمه، تفسیر، تدبر و عمل به آن.!

در کافی از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمود:

سه چیز است که به درگاه خدا عزّوجل شکایت می کند: مسجد ویرانی که اهلش در آن نماز نمی خوانند؛ دانایی میان نادان ها و مُصحَفی که آویخته است و گرد بدان نشسته و آن را نمی خوانند.(۲)57F

_شهید مطهری _درباره مهجوریت قرآن چنین می گوید:

ما امروز از این نسل گله داریم که چرا با قرآن آشنا نیست؟ چرا در مدرسه ها قرآن یاد نمی گیرند. حتی به دانشگاه هم که می روند از خواندن

۱- [۱] . انسان و قرآن، ص ۸۱ _ ۸۲ .

۲- [۲] . اصول کافی، ج ۲، ص ۴۲۶.

قرآن عاجزند؟ البته جای تأسف است که این طور است. باید از خودمان بپرسیم ما تاکنون چه اقدامی در این راه کرده ایم؟ آیا با همین فقه و شرعیات و قرآن که در مدارس است توقّع داریم نسل جوان با قرآن آشنایی کامل داشته باشد؟! عجبا! که خود نسل قدیم قرآن را متروک و مهجور کرده، آن وقت از نسل جدید گله دارد که چرا با قرآن آشنا نیست. قرآن در میان خود ما مهجور است و توقّع داریم نسل جدید به قرآن بچسبد. اگر کسی علمش علم قرآن باشد، یعنی در قرآن زیاد تدبر کرده باشد، تفسیر قرآن را کاملاً بداند، این آدم چقدر در میان ما احترام دارد؟ هیچ! ولی اگر کسی «کفایه» _آخوند ملّا کاظم خراسانی _را بداند یک شخص محترم و با شخصیتی شمرده می شود. پس قرآن در میان خود ما مهجور است و در نتیجه همین اِعراض از قرآن است که به این بدبختی و نکبت گرفتار شده ایم. ما مشمول شکایت رسول خدا صلی الله علیه و آله هستیم که به خدا شکایت می کند: «یا رَبِّ إِنَّ قَوْمِی اتَّخَذُوا هذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا؛ پروردگارا قوم من این قرآن را مهجور ساختند... .» (فرقان: ۳۰) عجیب است که در حسّاس ترین نقاط دینی ما اگر کسی عمر خود را صرف قرآن کند، به هزار سختی و مشکل دچار شود. از نان، از زندگی و از شخصیت و احترام و از همه چیز می افتد، ولی اگر عمر خود را صرف کتاب هایی از قبیل کفایه بکند، صاحب همه چیز می شود. در نتیجه، هزارها نفر پیدا می شوند که کفایه را «چهار لا» بلدند، یعنی خودش را بلدند، رد کفایه را هم بلدند. ردّ ردّ او را هم بلدند، ردّ ردّ رد او را هم بلدند! ولی دو نفر پیدا نمی شود که قرآن را به درستی بداند! از هر کسی درباره یک آیه قرآن سؤال شود، می گوید: باید به تفاسیر مراجعه شود. عجب تر اینکه این نسل که

با قرآن این طور عمل کرده، از نسل جدید توقع دارد که قرآن را بخواند و قرآن را بفهمد و به آن عمل کند! اگر نسل کهن از قرآن منحرف نشده بود، قطعا نسل جدید منحرف نمی شد.! بالاخره ما کاری کرده ایم که مشمول نفرین پیغمبر صلی الله علیه و آله و قرآن شده ایم. رسول خدا صلی الله علیه و آلهدرباره قرآن فرمود: «انه شافع مشفَّع و ماحلٌ مُصدَّق؛(۱)58F یعنی قرآن در نزد خدا و در پیشگاه حقیقت وساطت می کند و پذیرفته می شود و نسبت به بعضی که به او جفا کرده اند سعایت می کند و مورد قبول واقع می شود.»(۲)59F

پس وظیفه ما است که قرآن، این کلام خداوند سبحان را از مهجوریت در آوریم و آن را پیشاپیش خود قرار دهیم و در زیر سایه آن به هدف نهایی خلقت انسان که همان سعادت و کمال است، برسیم.

۱- [۱] . کافی، ج ۲، ص ۵۹۹.
۲- [۲] . استاد مطهری، کتاب ده گفتار.

بخش چهارم: همراه با برنامه سازان

نقش رسانه در شکل گیری فضای انس با قرآن

اشاره

جامعه شناسان بر قدرت رسانه تلویزیون در مقایسه با دیگر رسانه ها تاکید می ورزند و در برخی موارد از تلویزیون به عنوان پرقدرت ترین رسانه نام می برند. که از حدود سال ۱۹۵۰ به بعد به صورت کالای مصرفی عمومی مطرح شده است.

این رسانه نسبت به دیگر رسانه ها مزایایی دارد که پخش گسترده آن را در میان عموم امکان پذیر می سازد و مخاطبان بیشتری را به خود جلب می کند. کودکان در تمام ایام تعطیلات و حتی در طول سال تحصیلی برنامه های تلویزیون را با میل و رغبت دنبال می کنند.

به عبارت دیگر، تلویزیون مؤثرترین «شکل دهنده» افکار عمومی است و در عرصه تعامل و تقابل سیاسی به صورت یک سلاح ایدئولوژیکی نیرومند درآمده است؛ زیرا می تواند با قالب های ویژه خود، عقاید، سلیقه ها و جهان

با این توصیف ها این خواست طبیعی مردم است که تلویزیون را به عنوان «آیینه زندگی خود»، منبع آخرین اطلاعات، آورنده فرهنگ و هنر به فضای خانه و مونسی که با او می توان به رایزنی نشست، مورد توجه قرار بدهند.

بنا به دلایل گفته شده، امام خمینی رحمه الله درباره رسانه ها، از جمله تلویزیون و حساسیّت آنها بارها هشدار می دادند که:

تلویزیون مهم ترین و حسّاس ترین رسانه تبلیغی در همه نظام ها به خصوص نظام جمهوری اسلامی است. نکنند که با بی توجهی به این رسانه به خصوص در مورد برنامه هایی که مستقیما با روح و فکر کودکان نسل انقلاب و آینده سازان فردای نظام جمهوری اسلامی سر و کار دارند، به دست خود این صفحه جادویی را دریچه ای کنیم برای ورود مفاسدی که ملّتی بر علیه آن به پا خواسته اند و خون های گران قدری برای محو آنها ریخته شد و مبادا که نهال نوپای انقلاب را با تیشه زهرآگین برنامه های آلوده از ریشه به درآوریم. کودکان روح حسّاسی دارند و پیام ها را فوری می گیرند. اگر پیامی که به کودکان امروز داده می شود ناسالم و آلوده باشد، فردا نمی توان از آنان انتظار سلامت روح و نفس داشت.(۱)۶۰F

حال با این مقدّمه، باید به این پرسش، پاسخ داد که رسانه تلویزیون چگونه می تواند در خدمت انس مخاطبان با قرآن قرار گیرد؛ کتابی که ثقل اکبر و مطمئن ترین منبع شناخت احکام و معارف دینی، اخلاقی، اجتماعی و روشن ترین برهان پایندگی اسلام و بالندگی جوامعی است که می خواهند نظام خویش بر اصول اسلامی بنیان نهند.

اگر به این موضوع ایمان داشته باشیم که قرآن تنها نور هدایت در روزگار

۱- [۱] . رک: صحیفه نور، ج ۲.

هجوم ظلمت ها و تنها کشتی نجات بخش در طوفان حوادث و سفره رحمت خاصّ خداوندی است که برای انسان های مشتاق و نیازمند گسترده شده است، در آن صورت باید به این نکته پرداخت که رسانه تلویزیون با چه مکانیسمی می تواند بار سنگین انتقال مفاهیم قرآنی را به مخاطب خود به دوش بکشد؟ با توجه به این که دامنه نیازهای روحی و فکری پیوسته گسترده تر شده و جان های تشنه در آرزوی وصل به چشمه حقیقت، کویر سرگشتگی های معرفتی را از این سو به آن سو طی می کنند. هر چند در این میان نکته مهم، نه کمیّت بلکه کیفیت و شیوه ارایه آن است.

متأسفانه پخش همیشگی و یک نواخت برخی از برنامه های قرآنی مانند مسابقات قرآنی که هر از چندگاهی پخش می شود، جذابیّت خود را از دست داده و به برنامه ای خسته کننده و کسالت آور تبدیل شده است. توجه نکردن به مخاطب و عدم انعطاف این گونه برنامه ها، بینندگان به ویژه کودکان را نه تنها به قرآن راغب نمی کند، بلکه ناخواسته به جای مأنوس کردن آنان با قرآن، احساس بیگانگی و بی رغبتی را در آنها پرورش می دهد. در اینجاست که استفاده از مفاهیم قرآنی و برقراری ارتباط مفهومی با مخاطب اهمیّت خود را آشکار می سازد.

از آنجا که این چراغ هدایت فقط از طریق ارتباط ظاهری و لفظی به رشد و تعالی مخاطب خود نمی پردازد، بلکه مفاهیمی عمیق را در بطن واژه ها و نمادهای خود برای تربیت روح و تزکیه نفس آدمی نهفته دارد. به همین دلیل، کارشناسان قرآنی باید این مفاهیم را استخراج کنند. سپس این مفاهیم بایستی طبقه بندی شده و به عنوان میوه های سفره رحمت الهی به صورتی

غیرمستقیم و از طریق نمادهای قابل درک بوسیله برنامه سازان به مخاطبان انتقال یابد. این انتقال می تواند با شیوه های مختلف از جمله به شکل میان پرده هایی کوتاه ارایه شود. نکته بااهمیّت این است که هرگز نبایستی با غفلت از راه کارهای بومی، مفاهیم پاک و منزه قرآنی را فدای صورت ها و شیوه های برآمده از فرضیه های روان شناسان، هنرمندان و برنامه سازان غربی کرد. اشتباهی که متأسفانه در بعضی موارد رخ می دهد و مفهومی قلب شده به جای مفهوم مورد نظر به مخاطبان منتقل می گردد.

در پاره ای موارد نیز ممکن است برنامه ای با تمامی ویژگی های منطبق با مفاهیم عمیق قرآنی ساخته و به مردم ارایه شود، ولی در کنار آن با ارایه برنامه ای دیگر، ناخواسته اثرات آن برنامه را خنثی ساخت. روشن است که چنان چه این دو برنامه در ذهن مخاطب تداخل نکنند، بسی بهتر از آن است که ما ذهن مخاطب را با چنین فراز و نشیب هایی دچار آشفتگی کنیم و حتّی در ذهن او چنین تداعی نماییم که مفاهیم عمیق و فطری قرآنی در نظر تولید کنندگان برنامه های تلویزیونی نیز به سادگی نقض می شوند. این ناهماهنگی علاوه بر عوارض یاد شده، اعتماد مخاطب را به انگیزه برنامه سازان تلویزیونی از بین می برد و آنها را در نظر مخاطبان چون سوداگرانی تداعی می کند که بنا به الزام های محیطی و سود مادی، چنین برنامه هایی را در دستور کار خود قرار داده اند. از طرف دیگر رشد این اندیشه در ذهن مخاطب رسانه تلویزیون خطرناک است که هر برنامه ای تحت این عناوین را دارای ساختاری ضعیف و بی مایه فرض کند و در مقایسه، برنامه های دیگر را با رغبت دنبال کند.

ص:۵۸

پیشینه رسانه و وضعیت کنونی آن

رسـانه تـا پیش از انقلاب اسـلامی در برنـامه هایی که به عنوان برنامه های قرآن ارایه شـد، بیش از آنکه ایجاد انس و الفت با قرآن کریم را در تمـامی ابعـاد معنوی و مادی مـدنظر داشـته باشـد، به عنوان پوششـی جهت توجیه انحراف ها و فسادهای روز افزون رژیم طاغوتی به کار گرفته می شد. مهم ترین مبنایی که در این زمینه مورد توجه قرار می گرفت، تئوری جدایی دین از سیاست بود که در تمامی برنامه های مذهبی آن دوران سرمشق سیاست گزاران فرهنگی رژیم سلطنتی بود. پی آمدهای تأسف بـار این نوع نگرش، گسترش فسـاد، فحشـاء و بی بنـدوباری در پس پوششـی از مقـدس مـأبی و زهـد و پرهیزگـاری صوری و ظاهری بود؛ تئوری جدایی دین از سـیاست همان چیزی بود که اسـتعمار به عنوان اصـلی ترین استراتژی خود در میان تمام ملل اسلامی دنبال می کرد و درایران نیز متناسب با مقتضیات اعتقادی و فرهنگی مردم دنبال می شد.

ولی پس از انقلاب در راستای تلاش مرحوم امام رحمه الله پیوند دین و سیاست و تشدید نیاز عمومی در ارتباط دادن زندگی روزمره بـا تعـالیم قرآن کریم، از سوی جریـان هـای معتقـد به این حرکت تلاـش های گسترده ای صورت گرفت. این حرکت ابتـدا به صورتی سازمان نیافته و خودجوش انجام شد، ولی در ادامه به عنوان یک استراتژی مورد تأکید و پشتیبانی نهاد رهبری قرار گرفت و سازمان خاصّ خود را پیدا کرد. تأسیس رادیو قرآن و شبکه سراسری معارف به عنوان یکی از موارد عینیت یافته این استراتژی محسوب

ص:۵۹

می شود. در این جا، خلاصه ای از برنامه های این شبکه ها را بررسی می کنیم:

رادیو معارف

شبکه سراسری معارف پس از گذشت دو سال و اندی، اکنون به عنوان یک رسانه ویژه مسایل دینی و با حضورپنج گروه فعال و ارایه برنامه هایی در زمینه علوم قرآنی، تفسیر، فقه، اصول، کلام، عرفان و تربیت اسلامی، فرهنگ، ادب و هنر و گروه اخبار و در مجموع با بیش از ۵۰ عنوان برنامه، توانسته است در این مدّت، بیش از ۱۳۵۰۰ ساعت برنامه را تهیه و پخش کند.

از جمله برنامه های قرآنی که از این شبکه در حال پخش است، می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. کلام وحی؛ «پخش یک حزب از قرآن با ترجمه فارسی»

۲. بر کرانه نور (۱)؛ «تفسیر قرآن کریم از ابتدا، آیت اللّه جوادی آملی»

۳. بر کرانه نور (۲)؛ «تفسیر قرآن کریم از ابتدای سوره انفال، آیت الله جوادی آملی»

۴. بر کرانه نور (۳)؛ «پاسخ به سوالات تفسیری شنوندگان توسط استاد قدسی، زیر نظر آیت الله جوادی آملی»

۵. پرتو حسن؛ «تفسیر موضوعی اخلاق در قرآن، آیت الله جوادی آملی»

۶. در مکتب وحی؛ «تفسیر ساده قرآن کریم، حجت الاسلام قرائتی»

۷. گنج نهان؛ «تفسیر موضوعی قرآن، آیت الله معرفت»

۸. معارف قرآن؛ «بررسی موضوع های مربوط به جهان شناسی در آیات قرآن، استاد میرسپاه»

۹. ولایت در قرآن؛ «بررسی آیات قرآن کریم درباره ولایت به مناسبت سال امام علی علیه السلام، استاد غروی»

۱۰. تفسیر و مفسران؛ «بررسی تاریخ نگارش تفسیر و زندگی مفسران بزرگ، استاد بهجت پور»

۱۱. قصه های قرآن؛ «بیان داستان های ذکر شده در قرآن کریم، استاد دهشیری»

۱۲. قصه های آیه های زندگی؛ «برنامه ای برای حفظ موضوعی آیات قرآن، استاد کریمی مهرجردی»

۱۳. کوثر نور؛ « نکات کوتاه و شنیدنی و دانستنی درباره قرآن و عترت»

۱۴. نمایش هفته؛ «نمایش هایی از زندگانی پیامبران به استناد قرآن کریم»

۱۵. آیات و ابیات؛ «تأثیر قرآن بر ابیات معنوی، دکتر بلخاری»

۱۶. آیه ها و نکته ها؛ «نکاتی از آیات قرآن»

۱۷. پرسش و پاسخ قرآنی؛ «پاسخ به سؤالات قرآنی»

۱۸. عصر قرآن؛ «مباحث مختلف اجتماعی، فرهنگی و تربیتی از منظر قرآن»

برای آنکه بتوانیم به میزان اقبال از برنامه های قرآنی رسانه، که از شبکه هایی خاص درا ختیار مخاطبان قرار داده می شوند پی ببریم، تلاش کردیم دیدگاه های مخاطبان را در این مورد ارزیابی کنیم. در یکی از نظرسنجی ها که از پرسش شنوندگان درباره استفاده آنها از شبکه سراسری رادیو معارف سؤال شد، ۲۳ درصد آنها خود را شنونده، ۶۷ درصد غیر شنونده و ۱۰ درصد نیز از اظهارنظر در این مورد خودداری کرده اند.

ص:۶۱

در مورد ترتیب گوش دادن به شبکه سراسری رادیو معارف تنها ۲ درصد به طور مستمر خود را مستمع این برنامه دانستند، ۴ درصد اکثر اوقات، ۶۷ درصد بعضی اوقات، ۱۶ درصد به ندرت و یک درصد نیز اظهار نظر نکردند.

از همه اینها مهم تر پرس وجو در مورد میزان رضایت شنوندگان از رادیو معارف بود که از این میان ۱۲ درصد خیلی زیاد، ۳۷ درصد زیاد، ۴۰ درصد تا حدودی، ۵ درصد کم، ۳ درصد خیلی کم از این رسانه راضی بودند و ۳ درصد نیز نظر خاصّی نداشتند.(۱)(61F)

نتایج این نظرسنجی ما را وامی دارد در ارزیابی کیفیت برنامه های قرآنی این رسانه تأملی جدی کنیم. یکی از مواردی که می توان در آن به بازنگری پرداخت، بحث تنوع در برنامه های مذهبی و عدم استفاده از برنامه های کلیشه ای است.

نکته دوم استفاده از تکنیک های پیشرفته ساخت و تهیه برنامه و سرمایه گذاری جّدی بر روی کودکان و نوجوانان است.

سومین مورد تلاش اساسی و راهبردی برای نزدیک کردن زبان قرآن، به زبان نسل فعلی است که می تواند نسل های بعدی را هم مد نظر قرار دهد. چرا که عقل سلیم حکم می کند در هنگام برنامه ریزی برای منابع انسانی به خصوص در سطوحی ملی و استراتژیک، رویکرد اصلی خود را به آینده معطوف کنیم و در نظر گرفتن نیازهای بلند مدّت و میان مّدت را به عنوان اصول اساسی برنامه ریزی رسانه ای مد نظر قرار دهیم. در شرایط کنونی از

۱- [۱] . گزارش اجمالی نظر سنجی از مردم در رابطه با برنامه های صدا و سیما.

بزرگ ترین کاستی ها در امر برنامه سازی اکتفا کردن به پاسخ گویی نیازهای موجود است، آن هم تنها بخشی که برنامه ساز یا تهیه کننده ضرورت آن را درک می کند. در وجه دیگر، پرداختن به این موضوع از زاویه یک مُسکّن و نه یک استراتژی سرنوشت ساز برای آینده حکومت اسلامی صورت می گیرد. در چنین شرایطی است که روند سریع و رو به گسترش اطّلاعات مجال برنامه ریزی را از ما می گیرد و پرسش ها آن چنان فزونی می گیرند که ما در پاسخ دادن به حتّی بخشی از این پرسش ها ناتوان می شویم و هنوز از پرسش های گذشته فارغ نشده، با مسایل و شبهه های جدید مواجه می گردیم. بدین جهت برنامه ریزی و طراحی استراتژی کلان فرهنگی یک ضرورت به شمار می رود که متأسفانه هنوز از طرف تمامی بخش ها جدی گرفته نشده است.

نداشتن یک خط مشی کلان و آینده نگر باعث می شود تا مدیریت به ویژه در بخش فرهنگ حالت سلیقه ای پیدا کرده و به دلیل مشخص نبودن تعاریف، مسئولیت ها و راه کارها، حتّی اثرات کار یکدیگر را خنثی کنند. قرآن باوری در نزد برنامه ریزان فرهنگی زمانی عینیت پیدا می کند که به عنوان اصلی ترین پشتوانه فکری و فرهنگی چارچوب های اصلی برنامه ها را تعریف کند و درک و انس با آن به عنوان اولین اولویت برنامه ریزی های بلند مدت، میان مدت و کوتاه مدت مورد توجه قرار گیرد. در این صورت تمامی حرکت بخش های مختلف هماهنگ شده و اعمال سلیقه های شخصی جای خود را به حرکت قانون مند خواهد داد. به تبع چنین تحوّلی است که زمانه در کم کردن فاصله میان مخاطبان و این کتاب شریف توفیق می یابد. این موضوع

هرگز بـدان معنا نیست که تصّور کنیم با ساختن برنامه هایی پرطمطراق و با هزینه های گزاف به این مهم دست خواهیم یافت، بلکه کارشناسـی دقیق نیازهـای مختلف فکری و روحی مخاطبـان و اینکه چگونه از منظر قرآن به این نیازهـا پاسـخ گوییم، راه گشـای این امر خطیر خواهـد بـود. نمی تـوانیم در ذهنیت شخصـی خود غرق شویم و آنچه را به زعم خود مطلوب می بینیم به خورد مخـاطب دهیم. بایـد همـان گونه که هر یـکٔ از آیه هـا و سوره هـای این کتـاب شأن نزول خاص خود را دارنـد، برنامه ریزان نیز شأن نزول هر یکٔ از برنامه های خود را به صورت دقیق تعریف کننـد تا مشـخص شود که هر برنامه در پاسـخ به چه نیازی طرّاحی شده است. تاریخ اسلام مشحون از موارد متعددی است که همچون آینه ای در پیش روی ما قرار دارد و ما را به عبرت گرفتن از سـرنوشت آنان که خطر دور شدن از این کتاب شریف را جدی نگرفتند، دعوت می کند. در هر کجای تاریخ جوامع مسـلمان تأمّل کنیم موفقیّت ها و پیشـرفت ها را در سایه عمل به این کتاب بی مانند و در مقابل، سقوط ها و انحطاط ها را در پشـت کردن بـه ایـن لـوح شـریف می بینیـم. روشن است که فرصت هـای تـاریخی یـکٔ ملت هرگز تکرار نمی شونـد و امکانـات مطلوب و شـرایط مساعـد همواره در دسترس نخواهنـد بود تا بتوان از وضـعیت موجود بهترین اسـتفاده را برد و نتایج دلخواه تر به دست آورد؛ از این رو از شـرایطی که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی فراهم شده است باید فرصت ها را دریافت و آرمان حیات قرآنی را که شـهیدان این مرز و بوم در آرزوی تحقق آن جان باختنـد، محقق ساخت و با دقت و تدبیر مناسب به استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود پرداخت. شتاب تحولات آن چنان است که مهلت

ص:۶۴

چنـدانی را برای آزمون و خطا در اختیار ما قرار نخواهد داد و ما نیاز داریم که با کوششـی دو چندان راه مورد نظر را بپیماییم. دست نیاز دراز کردن به سوی اندیشـمندان و فرهیختگان و توجه کردن به امکاناتی که ملت در اختیار برنامه ریزان نهاده است و هم چنین قدر اقبال عمومی و تشـنگی تشـنگان را دانستن، ضرورتی است که در سایه توجه به آن می توان حرکتی منسجم و حساب شده را برای محقق ساختن انس مخاطبان امروزی با قرآن سامان داد.

شبکه سراسری قرآن

شبکه قرآن در تاریخ ۲۲ بهمن ۱۳۶۲ با پیام رییس جمهور وقت ـ« آیت اللّه خامنه ای»ـ راه اندازی گردید. پیام ایشان به این شرح بود:

«یکی از برکات دهه فجر امسال برای همه هم میهنان کشور عزیز اسـلامی ما و هم چنین همه مسـلمانان کشورهای دیگر افتتاح و شـروع به کار فرستنده رادیویی صدای قرآن خواهد بود. ان شاء الله رادیو قرآن اختصاصا آهنگ خوش تلاوت آیات الهی و احیانا در کنار آن مسایل مربوط به تلاوت قرآن را به مستمعین خود ارایه خواهد داد. امروز در جامعه ما قرآن به طرف جایگاه حقیقی خویش برمی گردد. مردم با قرآن انس پیـدا کرده انـد و فرسـتنده های صدا و سـیمای ما قرآن پخش می کنند. ولی باز هم کـافی نیست و این اقـدامی که امروز به وسـیله برادران عزیز مـا در صـدا و سیمای جمهوری اسـلامی ایران در بخش قرآن انجام می گیرد، بسیار اقدام ارزشمندی است. من به نوبه خود به عنوان فردی که سالیان دراز آروز داشتم که چنین فرستنده ای در کشورمان باشد، از این مسئولین عزیز و دست اندرکاران تشکر می کنم».

ص:۶۵

روند توسعه شبکه سراسری قرآن

شبکه قرآن صدای جمهوری اسلامی ایران در آغاز فعالیّت خود، با سه ساعت تولید در روز از ساعت ۱۷ تا ۲۰، برنامه خود را آغاز کرد. از تاریخ دوازدهم فروردین سال ۱۳۶۳ به علت استقبال زیاد شنوندگان برنامه های رادیو قرآن از ساعت ۵ تا ۸ صبح نیز بر روی همان امواج تکرار می شد و بدین ترتیب مجموعا شش ساعت برنامه را پوشش می داد. ولی از پنجم مهرماه ۱۳۶۳ به همّت مسئولان فنّی سازمان و هم زمان با آغاز ایّام محرم، رادیو قرآن در پانزده مرکز رادیویی کشور تقویت و قابل دریافت شد. این شرایط تا اول مرداد ۱۳۷۶ ادامه داشت تا اینکه در تاریخ یاد شده به مناسبت میلاد حضرت رسول صلی الله علیه و آله و امام جعفر صادق علیه السلامزمان برنامه های رادیو قرآن با ۱۰۰ درصد افزایش از سه ساعت به ۶ ساعت رسید. در تاریخ ۶ آذر ۷۶ رادیو قرآن همزمان با شب مبعث حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آلهو برگزاری سیزدهمین دوره مسابقات بین المللی حفظ، قرائت و تفسیر قرآن کریم جمهوری اسلامی ایران، پخش آزمایشی خود را بر روی امواج AMو FM با افزایش برنامه ها به میزان بیش از دو برابر، آغاز کرد بدین ترتیب هر روز از ساعت ۶ تا ۲۲ نوای ملکوتی قرآن در فضای کشور طنین انداز شد.

در تاریخ نهم دی ماه ۱۳۷۶ برابر با اول رمضان ۱۴۱۸ ه . ق شبکه قرآن صدای جمهوری اسلامی ایران که تا این زمان با نام رادیو قرآن شناخته می شد، در چهاردهمین سالگرد تأسیس خود و با حضور مقام معظم رهبری به عنوان شبکه ای مستقل و با ۲۴ ساعت پخش بر روی امواج یاد شده

ص:۶۶

راه اندازی گردید.

برنامه های شبکه قرآن در آغاز کار

عمده ترین برنامه های شبکه قرآن در سال های ۶۲ الی ۶۶ بدین قرار بود:

۱. پخش تلاوت قاریان ایرانی و دیگر کشورهای اسلامی به ویژه کشور مصر به صورت تلاوت و ترتیل؛

۲. ادامه دروس آموزشی به ویژه دروس روخوانی و تجوید؛

۳. راه اندازی مسابقات قرآنی با عنوان مسابقه به سوی قرآن؛

۴. طرح مطالب علوم و دانستنی های قرآن با عنوان دانستنی هایی از قرآن؛

۵. پاسخ به سؤالات تجویدی و قرآنی شنوندگان؛

۶ . گفت و گو با حافظان وحی، برنامه ای در جهت آموزش و ترغیب و تشویق شنوندگان به حفظ قرآن؛

۷. پخش اخبار قرآنی سراسر کشور؛

۸ . برنامه های ترکیبی شامل گزارش، مصاحبه، کارشناسی و... درباره موضوعات قرآنی؛

۹. مناجات و ابتهال گروهی شامل سرود، هم خوانی و مدیحه سرایی.

شبکه قرآن صدای جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر با ۱۴ ساعت تولید و ۲۴ ساعت پخش با ۷ گروه فعّال تلاوت، هم خوانی، مدیحه سرایی، علوم و معارف قرآنی، روابط عمومی، خبر، آموزش و دفتر طرح و تأمین برنامه با پخش برنامه های متنوع قرآنی و تلاوت های دلنشین قاریان برجسته ایران و جهان کانون اصلی ارایه پیام دل نشین آوای ملکوتی قرآن کریم در

کشـور عزیزمـان ایران و هـم چنیـن دیگر کشورهـای جهـان اسـت. که علاـوه بر امـواج ذکر شـده بر شـبکه بین المللی جهـانی (اینترنت) به نشانی WWW.I.R.I.B.COM در هر نقطه ای از جهان قابل دریافت است. در برنامه ریزی آینـده شـبکه قرآن سه موضوع مورد توجه قرار گرفته است که عبارتند از:

۱. قرائت قرآن؛

۲. تدبر در قرآن؛

۳. تمسک به قرآن.

این شـبکه سـعی دارد تـا در برنامه ریزی آتی خود با همراهی و همکاری دیگر مراکز قرآنی و مجامع و سازمان های فرهنگی، مـذهبی، برنامه ها را با گرایش محورهای یاد شـده تهیه و تولیـد کنـد تا زمینه مناسب جهت اسـتفاده عموم مردم از برنامه های قرآنی ایجاد شود. علاوه بر این، کانون های قرآنی، آموزش های درسـی، رادیویی و ترویج هر چه بیشتر انس با قرآن از طریق برگزاری محافل انس با قرآن و دیگر برنامه ها، در برنامه ریزی بلند مدت شبکه مدنظر قرار گرفته است.

طبق آمار مرکز سـنجش صدا و سـیما، رادیو قرآن سومین شـبکه رادیویی کشور است که بعد از رادیو سراسری و رادیو پیام از مخاطبان بیشتری برخوردار است.

راه کارها و رویکردها

الف) ایجاد ارتباط سمعی _ بصری مخاطب با ظواهر قرآن

برقرار کردن ارتباط صوری میان یک موضوع و مخاطب از چند عامل از

جمله زمان مناسب و استفاده از امکانات و روش های مناسب تبعیت می کند. از آنجا که قرآن کتاب آفرینش است و به طور کامل برای هدایت و سعادت بشر فرستاده شده و ارسال کننده آن نیز خداوندی است که خود خالق انسان و آگاه به تمامی نیازها و خصوصیات اوست، به طور طبیعی تمامی شیوه ها و امکانات جذب مخاطبان را، چه از لحاظ صوری و ظاهری و چه از لحاظ مفهومی و معنایی، در خود دارد.

قرآن کریم، زمان های خاصی را مانند هنگام فجر و یا ساعاتی از شب به عنوان اثرگذارترین مواقع در انس با خود معرفی کرده است. هم چنین استفاده از صوت دل نشین، خط زیبا، صفحه آرایی چشم نواز و آراسته در احادیث و یا سیره ائمه علیهم السلام و بزرگان ارایه شده است.

شاید بسیاری از ما سرگذشت «فضیل» آن راهزن معروف را شنیده ایم که در نیمه های شب در هنگام دزدی ناگهان با شنیدن صوتی دلنشین و مفهومی جان سوز و اثر گذار از قرآن کریم دست از خطا و اشتباه شست و سپس با پی گیری و جدّیت به عنوان یکی از عرفای بزرگ اسلام شناخته شد.

این گونه اثر گذاری های عاطفی در مورد کودکان و نوجوانان که بیش از مباحث مفهومی و عقلی، به جاذبه های شکلی و صوری مسایل توجه دارند، کارآمد به نظر می رسد. استفاده از شیوه های نو و تنوع در روش های هنری و آراستن فضاهای مفهومی به جاذبه های زیبا و دل نشین هنری از این موارد است. در واقع، یکی از علت های اصلی اثرگذاری قرآن بر قلوب و اذهان، داشتن همین گونه خصوصیات هنری آن است. به عنوان مثال، قرآن کریم در آیه ای تمامی اعراب و سپس تمامی انسان ها را به این موضوع دعوت می کند

که اگر توانایی دارند با آوردن سوره ای مشابه، اصالت این متن بی بدیل را بسنجند. این گونه مخاطب قرار دادن در واقع، چالش هنرمندانه ای است که در پس آن تعمّق و تأمّل نهفته است. در اینجا دیدگاه مقام معظم رهبری در مورد بیان هنری قرآن شنیدنی است که می گویند:

البته، بیانی مثل قرآن که معجزه است، حساب دیگری دارد و آن هم هنری است. بیان قرآن اگر هنری نبود امکان نداشت بتواند این همه حقایق و مفاهیم را در خود بگنجاند، لذا هیچ ترجمه و تفسیر قرآنی قادر نیست که حقایق قرآنی را بفهماند. انسان باید به زبان و حتّی با ریزه کاری های هنری آشنا باشد و البته در فضای معنوی هم قرار بگیرد تا بفهمد که قرآن چه می گوید. لذا خود قرآن می گوید: «یهدی به من یشاء و یضل به من یشاء؛ عده ای قرآن را می خوانند و هدایت می شوند و عده ای هم قرآن را می خوانند و گمراه می شوند.» چون از قرآن چیزی نمی فهمند و نمی توانند با قرآن ارتباط و اتصال برقرار کنند تا بتوانند آن مفاهیم را درک کنند. بیان قرآن بیان وافی است، ولی شرایط خاصی لازم است تا انسان بتواند به معنای حقیقی کلمه، مخاطب قرآن قرار بگیرد. فقط بیان هنری قادر است بسیاری از مفاهیم را بیان کند و مفاهیم والای دینی از این قبیل است.(۱)F۶۲)

ب) استفاده از قصه های قرآنی

از جمله ابعادی که قابل دقّت است، پرداخت قصّه و داستان در قرآن است. داستان نویسی، امروزه به عنوان هنری تأثیرگذار مطرح است و بازتاب فردی و اجتماعی شگرفی دارد. در دنیای ناآرام و پرغوغای ما نه تنها بازار قصه پردازی از رونق نیفتاده، بلکه از این جهت که در مدرنیسم، بشر به

۱- [۱] . سخنان رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با هنرمندان و سینماگران کشور در تاریخ ۳ / ۱۱ / ۷۳.

آرامش روحی بیشتری نیاز دارد، این هنر، توجّه بیشتری را به خود جلب کرده است. از سویی دیگر نیز آدمی از همان دوران کودکی، شیفته شنیدن قصه و خواندن داستان است. از یک نظر این شیفتگی، به سبب علاقه ای است که انسان نسبت به هم ذات پنداری با سرنوشت قهرمانان و شخصیت های داستان دارد؛ زیرا او می خواهد ببیند تا چه حد او نیز از خصلت های شخصیت های داستانی برخوردار است.

در اینجا تأکید ما بر داستان نویسی، در واقع ارایه یک نمونه از شیوه تعلیم و تربیت غیرمستقیم است که قرآن به عنوان کتابی تربیتی به کار می گیرد. گرچه قرآن کتاب قصّه نیست، ولی از روش قصّه گویی در خدمت رشد اندیشه آدمی و جهت دادن به زندگی او استفاده می کند. هدف از قصه گویی، خروج مخاطب از دایره تاریخ و ورود انطباق او با شعاع توحید است. هر قصه به تناسب مقام و موقعیت ویژه خویش دربردارنده پیام های ارزنده ای است که در خور مطالعه و تأمل است. آنچه در بررسی قصه های قرآنی سخت توجه مخاطب را به خود جلب می کند، انسان شناسی ویژه ای است که خط سیر انسان را از مبدأ تا معاد با زبانی شیرین و قابل فهم ترسیم می نماید.

به این جهت قصه گویی در قرآن از مقام و موقعیّت ویژه ای برخوردار است و در حدود ۴۱ آیات قرآنی مربوط به قصه ها است. در واقع، چون قرآن برای هدایت عامه مردم نازل شده است، لذا برای سخن گفتن با آنان باید زبانی را انتخاب کند که قابل فهم باشد.

ج) آشنا کردن مخاطبان با پندها و تمثیل های قرآنی

در قرآن کریم بیش از ۵۰ تمثیل دیده می شود. تنها در سوره بقره، حداقل

ده تمثیل ذکر شده است. راستی، چه حکمتی در تمثیل نهفته است که خداوند متعال تا این اندازه از آن استفاده کرده است.

راغب می گوید:

«مثل قولی است درباره چیزی که شبیه است به قولی درباره چیزی دیگر تا یکی آن دیگری را بیان و مجسّم کند».(۱)63F به بیان دیگر، تمثیل شبیه سازی بین دو واقعه است تا توسط یکی از آن دو که برای مخاطب قابل فهم است، واقعه دیگر تفهیم شود. مسایل عقلی بسیاری وجود دارند که در نگاه اول، بیشتر مردم قابلیّت فهم و درک آن را ندارند؛ زیرا خوگرفتن بسیاری از اندیشه ها با امور محسوس و عینی موجب می شود که میزان تعقّل و استدلال نقصان یابد. تمثیلِ «عقل مردم در چشم آنها است»، بیان کننده این معناست که امور قابل لمس و مسایل ی که با چشم دیده می شوند بهتر و آسان تر ادراک می گردند. به همین خاطراست که خداوند متعال برخی از مفاهیم بلند عقلی را در قالب مثل ها بیان می کند تا عموم مردم آنها را به تناسب ادراک خود دریابند. بنابراین، فلسفه مثال های قرآن تنزیل مسایل بلند و عمیق و قرار دادن آنها در افق فکر مردم است. در آیاتی از قرآن هدف از مثل های قرآنی بیان شده است که در اینجا به سه نمونه از آن اشاره می کنیم:

۱. در آیه ۲۵، سوره ابراهیم، پس از این که کلمه طیبه را به شجره طیبه تشبیه می کند، در آخر آیه می فرماید: «وَ یَضْرِبُ اللّهُ الْأَمثالَ لِلنّاسِ لعلَّهم یَتذکَّرون؛ خداوند برای مردم مثل هایی را می زند، شاید متذّکر شوند.»

۱- [۱] . سید علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، ج ۶ ، ص ۲۳۳، ناشر دارالکتاب الاسلامیه.

۲. در آیه ۲۱ سوره حشر، بعد از تشبیه قلب انسان های سیاه دل به کوه ها و این که اثر قرآن بر کوه ها بیشتر از تأثیر آن بر قلب بعضـی از انسان ها است، می فرماید: «و تِلْكَ الْاَمثالُ نَضْـرِبُها للنّاسِ لعلَّهم يَتفكَّرون؛ ما این مثل ها را برای مردم بیان می کنیم، شاید تفکّر و اندیشه کنند.»

بر اساس این آیه شریفه هدف از مثل، تفکر و اندیشیدن است.

۳. در آیه ۴۳ ـ ۴۰، سوره عنکبوت کسانی که غیر خـدا را دوست و سـرپرست خود قرار داده انـد، به عنکبوتی تشبیه می کند که به تارهـای خود اعتمـاد و اتکّا دارد، «و تِلْكَ الْاَمثالُ نَضْـرِبُها للنّاسِ و ما يَعْقِلُها إلاّ العالِمون؛ ما این مثل ها را برای مردم می زنیم، ولی این مثل ها را جز عالمان و اندیشمندان درک نمی کنند.»

طبق این آیه شـریفه، هـدف از مثل، تفکّر عالمانه است. از آیات یاد شـده می توان نتیجه گرفت که در تأثیر گذاری مثل ها بر انسان سه مرحله وجود دارد:

الف) مرحله تذکّر و یاد آوری است که حقیقت پیام الهی در خاطر مرور می شود؛

ب) مرحله اندیشه و تفکّر است که به موضوع مثل و حکمت موجود در آن اندیشه می شود؛

ج) مرحله ادراک است که با تفکّر، حقایق شناخته و درک می شود.

مردم در بسیاری از امور، بزرگی را دلیل بر عظمت و کوچکی را دلیل بر کم اهمیّت بودن آن امر تلقی می کنند؛ در حالی که چنین نیست. مهم، پیامی است که مراد گوینـده می باشـد. در قرآن نیز اولویت با پیامی است که در مثل ها بیان می شود، نه به بزرگی و کوچکی چیزی که به آن مثال زده می شود.

ص:۷۳

د) استفاده از صوت و کشش های هنری

همان طور که در مبحث نقش صوت زیبا در مؤانست با قرآن بیان کردیم، کلام خداونـد زیباترین کلام هاست و هیچ گفتاری در زیبایی به درجه زیبایی قرآن نمی رسد، به طوری که مخالفان سرسخت قرآن نیز به آن اعتراف دارند. برای مثال، ـولید بن مغیرهـ از رؤسای قریش و از مخالفان سرسـخت اسـلام که از بزرگ ترین سخن سرایان عرب نیز بود، در مورد قرآن چنین می گوید:

«من از محمد صـلی الله علیه و آله اینک سـخنی شـنیدم که نه از سنخ سخنان بشر و نه از جنس گفتار پریان است؛ زیرا شیرینی زایدالوصف و زیبایی خیره کننده ای دارد».(۱)64F

اگر قرآن کریم که آیاتش سراسـر زیبایی و هنری است، با آواز و صوت خوش قاری همراه گردد، زیبایی آن در نظر مخاطب دو چنـدان می شود و به راحتی بردل هـای آمـاده می نیشـند، هم چنان که پیامبر گرامی صـلی الله علیه و آله آن را زینت قرآن نامیدند. ائمه اطهار علیهم السـلام نیز با نیکوترین وجه آن را قرائت می کردند و با این وسـیله بر مخاطبان خود تأثیر عمیقی می گذاشتند.

به جاست که در برنامه های ویژه کودکان و نوجوانان نیز، قاریان خوش صدایی را از همین گروه سـنی انتخاب کنیم تا فضایی مناسب برای ایجاد علاقه و انس در آنها نسبت به قرآن کریم فراهم شود.

علاوه بر اسـتفاده از صوت و لحن زیبا، اسـتفاده از کشش های هنری نیز می تواند در جذب مخاطبان برنامه های قرآنی تأثیر به سزایی داشته باشد. هنر،

۱- [۱] . بحار الانوار، ج ۱۸، ص ۱۶۸.

مؤثّرترین ابزار در تبیلغ است و لذا هرکس این نوع تبلیغ را به کارگیرد، در رقابت تبلیغاتی چند گام جلوتر خواهد بود.

علاوه بر این هنر، یک نوع شناخت و یک نوع بیان به ویژه است _ و نه الزاما یک نوع بیان برتر _ که می توان آن را قرین شناخت عارفانه تلقی کرد که با بیان خاصّ خویش از هنرمند به مخاطب هنر انتقال می یابد و تأثیر می گذارد. این تلقی عرفانی از هنر گرچه استعداد فطری را آغاز کننده این روند می بیند، ولی در ادامه رابطه دقیق و عمیقی را با تزکیه انسان برقرار می کند. تزکیه ای که حجاب و زنگار از رخ دل بر می زداید.

با این نگرش، سراسر قرآن مصداق بارز هنر ناب است که از آن جمله می توان به قصه های آن اشاره کرد. برای انتقال تأثیر این اثر هنری که ساخته و پرداخته خالق هنر است، نیازمند استفاده از جذابیّت های هنری در خور آن هستیم. هنری که تمامی ویژگی های اندیشه اسلامی را در برداشته باشد و آن را در مقایسه با هنرهای دیگر ممتاز کند، مانند خدا محوری و طرح ارزش ها و مفاهیم توحیدی که بحث های زیبایی شناختی قرآن را سمت و سویی دیگر می بخشد. در زمانه ای که فساد و تباهی در تمامی جوامع انسانی رو به فزونی است و ملّت های مسلمان نیز از هجوم و حمله چنین خطراتی در امان نیستند و کودکان، نوجوانان و جوانان این کشورها در خطر سقوط در پرتگاه های فساد و گمراهی و دوری از معنویت و قرآن قرار گرفته اند، بدون شک هیچ راهی مؤثّرتر از به کارگیری هنر در ایجاد انس با قرآن به نظر نمی رسد. ما در کنار دیگر برنامه های خود در راه اعتلای فرهنگ قرآنی و مؤانست هرچه بیشتر مردم با این کتاب، باید هنر را در جهت بالابردن آگاهی های قرآنی و

جذب مخاطبان به بهترین شکل و بالاترین توان به کار گیریم. این مهم می توانـد در قالب های هنری مختلف از قبیل بهره گیری از تصاویر زیبا و جذاب با تکنیک های قوی، آواهای زیبا و دل نشین، تواشیح، ارایه داستان های جذاب در زمینه های قرآنی، شعر، نمایش، خطّاطی و گویندگی و سخنوری مطرح شود. طبیعی است برای تحقق چنین امر مهمی به پژوهشگران صالح، مأنوس با قرآن و هنرمند نیاز داریم تا این راه را با کمک خداوند و هدایت قرآن هموار کنند.

ه) استفاده از سوژه های جذاب

برنامه سازان رسانه می توانند با استفاده از قصص قرآنی، جامعه را با ساده ترین و در عین حال زیباترین زبان، به حقیقت رهنمون شوند. چرا که داستان های ذکر شده در قرآن کریم، با بیانی شیوا و فصیح و منحصر به فرد ارایه شده است. از سوی دیگر، ویژگی های خاصی در قصص قرآنی موجود است که در هر قصه ای یافت نمی شود؛ زیرا هدف از طرح این قصه ها آموزش و تربیت انسان ها بوده است.

از قصه هایی که می توان در ساختن برنامه از آنها بهره برد، می توان به موارد ذیل اشاره داشت:

۱. یکی از بهترین قصه های قرآن از نظر ترسیم عینی ماجرا و توصیف حقیقت قصه اصحاب کهف است که جریان آن به طور مفصل در قرآن ذکر شده است.

۲. قصه حضرت یوسف علیه السلام، که از آن به احسن القصص یاد شده است؛

۳. داستان حضرت مریم علیهاالسلام و پاکدامنی او در سوره مریم که انسان از

خواندن این آیات لذّت می برد؛

۴. داستان حضرت یونس علیه السلام؛

۵ _ داستان موسای کلیم که علیه ستم مبارزه کرد و مجبور شد مصر را ترک کند و سپس در مدین به شعیب پیغمبر بپیوندد. جریان چاه آب و دختران حضرت شعیب علیه السلام که در قرآن جزئیات آن آمده است؛

۶ . سوره بقره، آیه ۲۵۸ _ ۲۵۹، داستان عزیز که از دهی ویران گذر می کرد؛

۷. سوره بقره، آیه ۲۵۹ _ ۲۶۰، داستان حضرت ابراهیم علیه السلام که از خداوند کیفیت زنده شدن مردگان را سئوال کرد؛

۸ . سوره کهف، آیه ۶۴، داستان موسی و خضر؛

۹. سوره انفال، آیه ۷، داستان جنگ بدر، به خواب رفتن مسلمانان، باران و مدد ملائکه ؛

۱۰. سوره اعراف، آیه ۱۱۸، داستان جنگ بدر، نزول سه هزار ملائکه برای یاری مؤمنان، برای دادن بشارت به پیروزی مؤمنان و تثبیت دل های ایشان؛

۱۱. سوره مائده، آیات ۳۰ _ ۳۶، داستان پسران آدم و پذیرفته نشدن قربانی یکی از آنان و تهدید شدن هابیل به قتل توسط قابیل؛

۱۲. سوره آل عمران، داستان معجزه های حضرت عیسی علیه السلام هنگامی که پیامبر بنی اسرائیل شد.

۱۳. سوره انعام، آیات ۷۴ تا ۸۴ ، داستان ابراهیم علیه السلام و پدرش آزر و مجادله آن دو بر سر بت پرستی و نیز داستان مجادله ابراهیم علیه السلام با مشرکان؛

۱۴. سوره اعراف آیات ۷۱ تا ۷۸، ماجرای شتر صالح علیه السلام و کشتن او و

آمدن عذاب بر قوم؛

۱۵. قضیه لوط، نجات او و خانواده اش و عذاب زنش و بقیه گناه کاران؛

۱۶. سوره اعراف، آیات ۸۳ تا ۹۲؛ داستان شعیب، کم فروشی قومش و آمدن عذاب؛

۱۷. سوره بقره آیات ۱۰۱ تا ۱۰۳، داستان گروهی که در قلمرو سلیمان از جادوگران پیروی می کردند و خداوند دو فرشته را مأمور کرد تا به زمین آیند و مردم را از حقیقت سحر آگاه نمایند؛

۱۸. بقره آیات ۲۴۵ تا ۲۵۱، داستان طالوت و جالوت.

و) به تصویر کشیدن زندگی اندیشمندان

از دیگر سوژه هایی که در برنامه سازی می توان از آن بهره گرفت، به تصویر کشیدن زندگی اندیشمندان و عالمانی است که در سنین مختلف با قرآن مأنوس می شوند و از آن بهره کافی می برند. کسانی که در کنار دیگر ابعاد علمی و دینی خود به انس با قرآن توجه فوق العاده ای مبذول داشته اند و علاوه بر کسب علم، در عبادت و انس با کتاب الهی نیز گوی سبقت از دیگر مردمان ربوده اند.

چهره های درخشان بسیاری در طول تاریخ بوده اند که به واسطه اعمال عبادی و انسی که با قرآن داشته اند، به جایگاه امامان معصوم خویش نزدیک شده اند و کرامت های بسیاری از ایشان دیده شده است. اینان مصداق بارز سخن حضرت علی علیه السلام در مورد پرهیزگاران در خطبه همام می باشند. با این توصیف لازم است که زندگی شان را به تصویر کشیم تا بر عمق دیدگان مخاطبان مشتاق جای گیرند. از جمله این اندیشمندان، _امام خمینی _رحمه الله است که

هنوز تمامی زوایای علمی و عملی اش، حتّی برای بسیاری از خواص، ناشناخته باقی مانده است.

_آیه الله توسلی _در زمینه استمرار امام در قرائت قرآن می گوید: «امام با همه اشتغالاتی که داشتند، به انجام مستحبات، به ویژه خواندن قرآن، دعا و نماز اول وقت اهمیّت می دادند. امام هر روز سه تا پنج مرتبه قرآن می خواندند. در ماه مبارک رمضان، سه بار قرآن را ختم می کردند.»(1)65F

نمونه دیگر، فیلسوف ژرف اندیش _مرحوم میرداماد _است. _محدث قمی_ درباره او می گوید: «از _حدائق المقربین _نقل است که میرداماد در تعبدات به نهایت رسیده بود و قرآن مجید را بسیار تلاوت می نمود؛ به طوری که یکی از افراد مورد اعتماد برای من نقل کرد که در هر شب پانزده جزء قرآن می خواند.»

از این موارد، نمونه های بسیاری در زندگی علما و اندیشمندان مسلمان دیده می شود که الگوهای مناسبی به مردم قرآن دوست ارایه می دهند.

ز) تهیه برنامه های مستند از کودکان و نوجوانان مأنوس با قرآن

از دیگر سوژه های مناسب برای تهیه برنامه های جذاب قرآنی جهت انس مخاطبان با قرآن، تصویرسازی مستند از کودکان و نوجوانانی است که مهم ترین و شیرین ترین لحظات زندگی خود را با کلام وحی سپری کرده اند و توانسته اند به موفقیت های چشمگیری در این زمینه برسند. این برنامه ها می توانند علاوه بر تهیّه فیلم های مستند از زندگی این بزرگ مردان کوچک، در قالب فیلم داستانی و سریال نیز ارایه شوند. که امید می رود اثرات عمیق و

۱- [۱] . پابه پای آفتاب، ص ۲۸۵.

مؤثری در جلب نظر کودکان و نوجوانان به قرآن عزیز در پی داشته باشد.

یکی از نمونه های بارز در این زمینه، _سید محمدحسین طباطبایی _است که الگوی مناسبی در انس با قرآن، برای کودکان و نوجوانان به دست می دهد. از جمله خاطراتی که از این پدیده قرآنی نقل شده است، می توان به خاطره زیر اشاره کرد:

خبرنگار یکی از مجلّات خارجی که با _سیّد محمّد حسین _مصاحبه مفصلی کرده است، در ترسیم لحظه ورود او به اطاق و مطالبی که قبل از مصاحبه با محمد حسین رد و بدل کرده بود چنین می گوید:

«هنگامی که من و آقای طباطبایی پدر محمدحسین مشغول بعضی از مطالبی که در رابطه با این طفل اعجوبه نوشته شده بودیم، این طفل وارد اطاق شد، من به احترام او از جا برخاستم؛ در حالی که سیگاری روشن بود. ابتدا علم الهدی به من سلام کرد، سپس این آیه را قرائت کرد: «و لا تلقوا بایدیکم الی التهکله؛ و خویشتن را با دستان خود به هلاکت نیندازید» (بقره: ۱۹۵) با این آیه می خواست به من بگوید که دخانیات برای سلامتی انسان ضرر دارد. از همان لحظه درک کردم که در مقابل من انسانی ایستاده، در شکل یک طفل کوچک، ولی با اندیشه و عقل یک مرد کامل! من به او قول دادم که سیگار کشیدن را ترک کنم، ولی از او خواستم که برایم دعا کند تا خداوند به من توفیق ترک این عادت را بدهد. او به سرعت به من جوابی داد که اصلًا توقع آن را نداشتم. او گفت: «اِنَّ اللّه لایُغیّرُ ما بِقَوم حتّی یُغیّروا ما بِاَنفُسَهم؛ خداوند حال هیچ قومی را دگرگون نخواهد کرد تا زمانی که آن قوم نفس خود را تغییر دهند» (رعد: ۱۱) پس من تسلیم او شدم.

این گونه برنامه ها می توانـد پدران و مادران را در امر تربیت و آموزش قرآن به کودکان و نوجوانان ترغیب کند و راه مأنوس کردن فرزندان شان با قرآن را به آنها بیاموزد.

مؤسسه های پژوهشی قرآنی

در ادامه به برخی از مراکز پژوهشی قرآنی که به طور مستقیم و یا غیر مستقیم در این رابطه تلاش می کننـد، به طور فهرست وار اشاره می کنیم.

۱. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم؛

۲. سازمان اوقاف و امور خیریه؛

۳. سازمان تبلیغات اسلامی؛

۴. مجتمع علوم دینی حضرت ولیّ عصر(عج)؛

۵. مجمع جهانی اهل بیت؛

۶. مجمع جهانی تقریب مذاهب؛

۷. بنیاد بعثت قم؛

۸. بنیاد پژوهش های اسلامی (آستان قدس رضوی)؛

۹. بنیاد فرهنگی اسلام (قم)؛

۱۰. بنیاد فرهنگی باقرالعلوم علیه السلام؛

۱۱. بنیاد فرهنگی نهج البلاغه؛

۱۲. بنیاد معارف اسلامی (قم)؛

۱۳. دایره المعارف فقه شیعه؛

۱۴. مؤسسه بنیاد فرهنگی رضوی؛

۱۵. دبیرخانه نمایشگاه قرآن کریم؛

۱۶. بنیاد معارف امام رضا علیه السلام؛

۱۷. پژوهشکده امام خمینی رحمه الله؛

۱۸. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی؛

۱۹. مجتمع اندیشه اسلامی؛

۲۰. مؤسسه تحقیقاتی ـ فرهنگی مفید؛

۲۱. مرکز فرهنگ معارف قرآن؛

۲۲. مؤسسه تحقیقاتی ولیّ عصر(عج) قم؛

۲۳. مؤسسه تفسیر قرآن کریم؛

۲۴. مؤسسه چاپ و نشر قرآن کریم؛

۲۵. مؤسسه در راه حق (قم)؛

۲۶. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی؛

۲۷. دارالقرآن کریم آیت الله العظمی گلپایگانی.

دانشگاه های فعال در این زمینه:

۱. دانشکده معارف و الهیات دانشگاه الزهرا علیهاالسلام؛

۲. دانشکده معارف و الهیات دانشگاه تهران؛

۳. دانشگاه امام صادق؛

۴. دانشکده علوم قرآنی.

مراکز رایانه ای

۱. شرکت ابتکار رایانه؛

۲. مرکز تحقیقات رایانه ای حوزه علمیه اصفهان؛

۳. مرکز تحقیقات علوم اسلامی قم؛

۴. دانا فجر (قم)؛

۵. دفتر تحقیقاتی یاسین (قم)؛

۶. مؤسسه خانه کتاب؛

۷. مؤسسه ندای مزمل؛

۸. مؤسسه فرهنگی شریف؛

۹. مؤسسه تحقیقاتی امام رضا علیه السلام؛

۱۰. مؤسسه تحقیقاتی مرسلین؛

۱۱. مؤسسه تحقیقاتی برترین؛

۱۲. مؤسسه مکتب القرآن.

معرفی برخی از مراکز پژوهشی برتر و برگزیده

۱. دارالقرآن دانشگاه امام صادق علیه السلام، تحقیقات گسترده در علوم قرآنی؛

۲. دارالقرآن الکریم آیت الله العظمی گلپایگانی، تحقیق و تدوین کتب قرآنی؛

۳. مرکز ترجمه قرآن به زبان های خارجی؛

۴. آستان قدس رضوی، هنرهای ابتکاری الهام گرفته از آیات قرآن کریم؛

۵. مرکز فرهنگ و معارف قرآن کریم، طراحی برنامه ها و نرم افزارهای قرآنی؛

۶ . فصلنامه بیّنات، پژوهش تخصصی در حوزه علوم قرآنی.

مراکز آموزشی قرآنی

این گونه مراکز که عهده دار مسئولیت آموزش قرآن هستند، از مرحله روخوانی، روان خوانی تجوید، قرائت و حفظ گرفته تا مراحل بالاتر آن که شامل آموزش مفاهیم قرآنی و برگزاری جلسات تفسیر و ارزیابی تخصصی قرآن در زمینه های مختلف است، به مخاطبان و مشتاقان قرآن ارایه می دهند. با این حال، مراکز آموزش قرآنی، به صورت پراکنده و تحت عنوان های مختلف مشغول فعالیت هستند و از یک برنامه ریزی کلان تبعیت نمی کنند.

از جمله این مراکز قرآنی، مساجد هستند که تحت عنوان کانون های فرهنگی هنری مساجد فعالیت می کنند و اغلب مخاطبان آنها را کودکان و نوجوانان تشکیل می دهند. این کانون ها زیر نظر دبیر ستاد عالی کانون های مساجد به این امر اهتمام می ورزند.

از دیگر مجموعه ها، انجمن های قرآن و نهج البلاغه اند که با ایجاد کمیته های تخصصی در زمینه های مختلف قرآنی، زیر نظر وزارت ارشاد اسلامی به آموزش و جذب افراد همّت گماشته اند.

مؤسسه های دیگری نیز شکل گرفته اند که با پشتوانه های مردمی مشغول به امر آموزش قرآن هستند، همانند جامعه القرآن الکریم که هم اکنون روان خوانی، تجوید، حفظ سور قرآنی و نحوه حفظ آیات قرآن به روش اشاره را آموزش می دهد. تاکنون عده بسیاری با مراجعه به این مرکز از آن در تربیت و ایجاد انس فرزندان شان با قرآن استفاده کرده اند. برخی نهادها و سازمان ها نیز بخشی را به آموزش قرآن اختصاص داده اند که کم و بیش

ص:۸۴

فعالیّت های خوبی را ارایه کرده اند.

ولی آنچه بایـد به آن توجه داشت، کیفیت آموزش است. در هر فعالیّتی، ابتدا باید هدف و مقصود از پیش معلوم شده باشد تا بتوان از کـار و فعـالیت هـای صـورت گرفته نـتیجه مطلوب را به دست آورد. در آموزش این کتـاب آسـمانی و جـذب اقشـار مختلف جـامعه، به ویژه جوانـان و مـأنوس کردن آنهـا بـا قرآن، به دقّت بسـیار و اسـتفاده از برنامه های متنوع و جـذّاب و بهره گیری از افراد کـار آزموده و متخصـص احتیـاج داديم. روشن است که تحقق چنین آرمـان والاـیی و موفقیّت در آن به برنـامه ریزی، پشـتوانه مادی، وجود امکانات کافی و یک تشکیلات منسجم و هماهنگ نیاز دارد و چه بسا دیده شده است که بعضی از مراکز قرآنی به علت بی برنـامگی و نبودن افراد خـبره در امر تـدریس، به جـای آنکه در جـذب افراد و ایجـاد انس بـا قرآن موفقیت به دست آورند، بعضا موجب دل سردی و دوری افراد از این گونه مراکز شده اند.

پرسش های مردمی

۱. تا چه اندازه با قرآن آشنایی دارید؟

۲. میزان حضور قرآن در زندگی روزمره شما تا چه اندازه است؟

۳. چرا باید قرآن بخوانیم؟

۴. تا چه اندازه به آنچه از قرآن می خوانید و آگاهی دارید، عمل می کنید؟

۵. تفکر در آیات قرآن، چند درصد از زندگی روزانه شما را به خود اختصاص می دهد؟

ص:۸۵

۶. برای آشنایی فرزندان تان با قرآن از چه شیوه هایی استفاده می کنید؟

۷. از چه نوع برنامه های قرآنی در صدا و سیما استقبال می کنید؟

۸. آیا با مراکز قرآنی در ارتباط هستید؟

۹. کودکان شما از کدام نوع برنامه های قرآنی لذت می برند؟

۱۰. به نظر شما مهجور ماندن قرآن یعنی چه؟

۱۱. به نظر شما چرا قرآن مهجور مانده است؟

۱۲. آشنایی شما با ترجمه ها و تفسیرهای قرآنی چقدر است؟

۱۳. کدام قسمت قرآن برای شما جذاب تر است؟

۱۴. چه تشویق هایی برای انس با قرآن اثرگذارتر است؟

۱۵. تأثیر قرآن در طهارت و پاکیزگی روح شما چقدر بوده است؟

۱۶. به نظر شما چرا کودکان ما بیش از آن که به برنامه های قرآنی علاقه نشان دهند، به برنامه ها تفریحی و سرگرمی رسانه توجه می کنند؟

۱۷. چگونه می توان فاصله کودکان و نوجوانان را به برنامه های قرآنی از میان برد؟

۱۸. به نظر شما حفظ کردن قرآن بدون توجه به معنای آن چه ارزشی دارد؟

۱۹. آیا هزینه هایی که در زمینه تشویق به حفظ و قرائت قرآن شده است، اثر بخشی مطلوبی به دنبال داشته است؟

۲۰. چرا تنها گروه خاصی در جامعه به شرکت در مسابقه های قرآنی رغبت نشان می دهند؟

۲۱. آیا در انس با قرآن، الگوی مناسبی برای فرزندان تان هستید، اگر

نیستید چرا؟

۲۲. به نظر شما میزان تأثیر مدارس و دانشگاه ها در انس گرفتن افراد تحت پوشش خود با قرآن یا دور شدن آنها چیست؟

۲۳. چگونه می توان الگوی مناسبی را برای انس بیشتر دانش آموزان و دانشجویان طراحی و اجرا کرد؟

۲۴. به نظر شما استفاده از صوت زیبا تا چه اندازه در انس با قرآن تأثیر دارد؟

۲۵. آیا در زندگی خود، از قصه های قرآنی برای تربیت و انس کودکان تان با قرآن استفاده می کنید؟

۲۶. در شرایط کنونی شرکت در مساجد، هیئت ها و مجالس مذهبی تا چه اندازه در انس دادن با قرآن مؤثّرند؟

۲۷. شرکت در محافل قرآنی تا چه اندازه تأثیر گذار است؟

۲۸. تأثیر مکتب القرآن در انس کودکان با قرآن چه اندازه بوده است؟

۲۹. کیفیّت فعالیت های پرورشی مدارس برای انس با قرآن را چگونه می توان بهتر کرد؟

۳۰. موفقیّت برنامه های رسانه در زمینه انس با قرآن تا چه اندازه بوده است و چگونه می توان کیفیّت این برنامه را بهتر کرد؟

۳۱. در هنگام آشفتگی ها و بحران های روحی و روانی تا چه میزان به قرآن پناه می برید؟ به چه صورت از آن استمداد می جویید؟

۳۲. چه باید کرد تا شفاعت قرآن در آن دنیا شامل حال ما شود؟

پرسش های کارشناسی

۱. آیا می توان گفت کاستی هایی در استقبال عمومی جوانان و نوجوانان نسبت به برنامه های قرآنی وجود دارد؟

۲. به نظر شما فعالیتّ های قرآنی به صورت گروهی و انفرادی، بر مبنای چه الگویی از زمینه انس با قرآن باید تعریف و جهت دهی شوند؟

۳. نقاط ضعف برنامه های تولیدی رسانه در زمینه انس گرفتن طبقه های مختلف اجتماعی با قرآن چه بوده است؟

۴. استراتژی و خطّ مشی دولت در زمینه انس و روی آوردن مردم به قرآن تا چه اندازه کارآمدی و اثر بخشی داشته است؟چگونه می توان نقاط ضعف این خطّ مشی را برطرف نمود؟

۵. کدام یک از ارگان ها و یا نهادها و یا سازمان های مرتبط با دولت و حکومت اسلامی در زمینه مأنوس کردن مردم با قرآن موفق تر بوده اند؟ علت چیست و چگونه می توان آن را در مجموعه های دیگر گسترش داد؟

۶ . نقش روحانیون و علمای دینی در انس با قرآن چگونه بوده است؟

۷. ضرورت های ایجاد یک تشکیلات منسجم در سطح کلان. با توجه به اهمیّت قرآن. برای آشنایی و مأنوس کردن اقشار مختلف جامعه و احیای شعائر قرآنی چگونه قابل تحلیل است؟

۸ . چگونه می توان زمینه آشنا کردن روان شناسان را با اهمیّت معنویت و به ویژه قرآن در درمان بیماری از بیماری های روحی و روانی افراد فراهم آورد؟

۹. وظیفه جامعه اسلامی ایران به عنوان یک الگو در سطح جهانی و در میان ملت های مسلمان در برجسته کردن مظاهر قرآن و مفاهیم آن و ایجاد الگوسازی در این زمینه چیست؟

۱۰. آیا برای مؤانست بیشتر کودکان و جوانان و نوجوانان با قرآن و هدایت آنها در این مسیر بهتر نیست که از روش های بسیار دقیق و سنجیده علمی با نظر کارشناسان خبره و متخصص استفاده کنیم تا بتوان نتیجه مطلوب را گرفت؟

۱۱. افرادی که در سطح حوزه و دانشگاه در زمینه علوم قرآنی تحصیل می کنند تا چه اندازه از آموخته ها و مهارت خود برای جلب و هدایت افراد به ویژه جوانان در راستای انس با قرآن سود می جویند؟ برای کارایی و کارآمدی بیشتر و کیفیت بهتر چه تدابیری باید اندیشید؟

۱۲. آیا می توان گفت علت عقب ماندگی و انحطاط مسلمانان در طول تاریخ در درجه نخست دوری از قرآن و دستورات سعادت بخش آن بوده است؟

۱۳. در شرایط کنونی نقش قرآن را در تحوّل جامعه به سوی معروف و دوری از منکر و فساد و ابتذال چگونه می بینید؟

۱۴. به نظر شما صدا و سیما و به ویژه سیما به عنوان یک رسانه بسیار مهم در جهت دهی مردم و اثرگذاری بر آنها در روی آوردن به آداب و اخلاق قرآنی، باید چند درصد از برنامه های خود را در زمینه مباحث قرآنی و انس دادن مخاطبان با قرآن اختصاص دهد؟

۱۵. جایگاه قرآن در نزد ائمه علیهم السلام چگونه بوده است و از سیره آنها

ص:۸۹

چگونه می توان در شرایط کنونی به عنوان الگویی مناسبی برای مسلمانان استفاده کرد؟

۱۶. میزان نقش آموزش و پرورش، دانشگاه ها و شیوه ارتقای برنامه های قرآنی (کمی و کیفی) را در چارچوب این نهادها چگونه ارزیابی می کنید؟

سخن آخر

دیدیم و دانستیم که انس با قرآن مبنای عروج آدمی به سوی منزلگه کمال و شرط باریافتن او در بارگاه قرب ربوبی است. از این رو، رسانه در این زمینه، رسالتی بس سنگین و خطیر به دوش می کشد. از آنجا که در جامعه کنونی، رسانه مهم ترین نقش را در آموختن و پرورش دادن روح و جسم آدمیان بازی می کند، پس این امکان متصوّر است که چنان چه رسانه برنامه های خود را به صورتی منسجم و در راستای ایجاد جامعه ای قرآنی ساماندهی و جهت دهی کند و به فطرت آدمی بیش از نظریات و تئوری های ساخته و پرداخته انسان های سرگشته توجه کند، گامی بلند را در این راستا برمی دارد و آینده ای روشن را ــ که نوید جهانی آماده پذیرش عدل منتظر الهی است ــ در پیش روی انسان ها پدیدار می کند. ولی چون از این مهم غفلت ورزد و آنچه را به ذهن و روح مخاطبان خویش القا می کند، به

گونه ای پراکنـده و بدون برنامه ریزی اصولی باشد، ناگفته پیداست که چه سـتمی بر مردم یعنی صاحبان حق در جامعه بشـری وارد می کنـد و تـا چه انـدازه حرکت رو به سـعادت و کمال و رسـتگاری را دچار خلل و نقصان و تأخیر می سازد. از این رو، رسانه بایستی نخست انس دادن مسـلمانان را با قرآن به عنوان اساسـی ترین اصل حیاتی خود در دسـتور کار قرار دهـد، سـپس برنامه های ساخته شده و در حال ساخت و یا حتی ترجمه شده را در چارچوبی منسـجم، هم آهنگ و هم سو کند و سـپس راه هـای انس با قرآن را هم چنان که بخشـی از آن در این بضاعت انـدک ارایه گردیـد، با دقّت فراوان برای هر گروه سـنی پیش بینی و آماده کند. پی گیری و تعمیق راه ها و روش ها خواهد توانست الگویی فراروی برنامه سازان و مدیران ترسیم کند و در عین حـال، بـا بـازخوردی مناسب به اصـلاح این برنامه ها منجر شود. روشن است که چون انس و الفت با چیزی وجود نداشـته باشـد و یـا حتی با آن بیگانه و در تعارض باشـد، هرگز در ایجاد انس و الفت در انـدرون مخاطب، اثرگـذار نخواهیم بود. «هر سخن کز دل برآید، لاجرم بردل نشیند».

دنیای امروز تشـنه اسـلام ناب ـمحمـدی ـصـلی الله علیه و آله است. بـدبختی هایی که از فقـدان و خلا معنویت نشأت گرفته است و مـدت هاست که روح و اندرون انسان مدرن را رنج می دهد، جز با انس با آخرین کتاب الهی درمان نمی شود که در آن، شـفای دردهای درونی و بیرونی است؛ نقش رسانه در این زمینه نه تنها نبایـد تـدافعی باشد، بلکه بایستی در حرکت رو به جلو، مواضع کفر و سـتم و جهل و فساد را درهم بکوبـد. و در عین حال، انوار هدایت را بر قلوب حیرت زدگان عصـر مدرنیته بتاباند و همچون نسیم صبحگاهی نشاط و سرزندگی را

به آنان بازگرداند.

کتاب شناسی

۱. _قرآن در اسلام_، سید محمد حسین طباطبایی، انتشارات هجرت، قم.

۲. _قرآن و آخرین پیامبر، _ناصر مکارم شیرازی، دارالکتب الاسلامیه، تهران.

۳. _دایره المعارف قرآن کریم، _حسن سعید، تهران.

۴. _خورشید تابان در نبوت قرآن، _اسماعیل خراسانی، شرکت سهامی طبع کتاب، تهران.

۵. _جواهر القرآن، _محمد غزّالی، بنیاد علوم اسلامی، تهران.

۶. _ترجمه الاتقان فی علوم القرآن، _جلال الدین عبدالرحمن سیوطی، امیر کبیر، تهران.

۷. _تاریخ و علوم قرآن، _علی حجّتی کرمانی، بنیاد قرآن، تهران.

۸. _به سوی قرآن، _سیداحمد آیت اللهی، مسجد جمعه، تهران.

۹. _قرآن را چگونه شناختم، _کینت کریگ، کتاب فروشی ایرانیان، تهران.

۱۰. _فصلنامه پژوهش های قرآنی، _گروهی از نویسندگان، دفتر تبلیغات اسلامی، قم.

۱۱. _علوم قرآن، _رجبعلی مظلومی، آفاق، تهران.

۱۲. _مرزهای اعجاز، _سیّد ابوالقاسم خویی، کانون انتشارات محمدی، تهران.

۱۳. _مباحثی در علوم قرآن، _صبحی صالح، بنیاد علوم اسلامی، تهران.

۱۴. _نخستین مفسّران پارسی نویس، _موسی درودی، نور فاطمه، تهران.

۱۵. _هفده گفتار در علوم قرآنی، _گروهی از نویسندگان، دارالکتب اسلامیه، تهران.

۱۶. _روش علّامه طباطبایی در تفسیر المیزان، _علی الاوسی، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران.

۱۷. _شگفتی هایی از اعجاز در قرآن کریم، _محمد جمال الدین الفندی، آستان قدس رضوی، مشهد.

۱۸. _در آستانه قرآن، _رژی بلاشر، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.

۱۹. _شناخت قرآن، _سیدعلی کمالی دزفولی، فجر، تهران.

۲۰. _اعجاز قرآن، _عبداللّه نیازمند، محمدی، تهران.

۲۱. _قرآن و عترت در اسلام، _علی نمازی شاهرودی، سعدی، تهران.

۲۲. _قرآن و ولایت، _محمدتقی وحیدی گلپایگانی، افتخاریان، تهران.

۲۳. _عهدین قرآن و علم، _بوکان، مسلمان.

۲۴. _مقدمه ای بر شناخت کلّی قرآن، _جمال گنجه ای، تشیع، قم.

۲۵. _گامی در راه شناسایی قرآن، _میر خلیل سید تقوی، هدی، تهران.

۲۶. _بصائر، _سازمان تبلیغات اسلامی، س ۳، ش ۱۲، تهران.

۲۷. ـترجمه و تفسیر نهج البلاغه، ـمحمدتقی جعفری، ج ۱۳، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.

۲۸. ـراه برتر، ـمرتضی جوادی، قم.

۲۹. ـراه تکامل، ـاحمد امین، ج ۶ ، دارالکتب، تهران.

۳۰. ـراهنمای بشر به سوی سعادت، ـحبیب اللّه بیاتی، ج ۳، کانون تعلیمات قرآن، تهران.

۳۱. ـعلوم قرآن و فهرست منابع، ـعبدالوّهاب طالقانی، دارالقرآن، قم.

۳۲. ـعلوم قرآن و گسترش آن، ـکیهان اندیشه، ش ۷۰، موسسه کیهان، قم.

۳۳. ـمسلمانان در بستر تاریخ، ـیعقوب جعفری، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.

۳۴. ـمعجزه بزرگ پژوهشی در علوم قرآن، ـمحمد ابوزهره، آستان قدس رضوی مشهد.

۳۵. ـنقش قرآن در تکوین علوم، ـگروهی از نویسندگان، یاد بود صدمین سال حکیم سبزواری، دانشگاه مشهد، مشهد.

۳۶. ـحافظ و علوم قرآنی، ـبهاء الدین خرمشاهی، طرح نو، تهران.

کتاب نامه

* قرآن

* نهج البلاغه، ترجمه و شرح مصطفی زمانی، انتشارات پیام اسلام، قم، ۱۳۶۰ ه . ش.

۱. امام خمینی رحمه الله چهل حدیث.

۲. تنکابنی، میرزا محمد، قصص العلماء، به تحقیق: محمدرضا حاج شریفی، چاپ عترت، ۱۳۸۰.

۳. جوادی آملی، عبداللّه، تفسیر موضوعی قرآن، ج ۱، نشر اسراء، قم، ۱۳۷۸ ه . ق.

۴. جوان آراسته، حسین، درس نامه علوم قرآنی، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی قم، ۱۳۷۷.

۵. حسین اصفهانی، سیدمرتضی، بدعت گذاران و مفسران به رأی.

۶. حسینی طهرانی، سید محمدحسین، نور ملکوت قرآن، انتشارات علامه طباطبایی.

۷. زنجانی، ابو عبداللّه، تاریخ قرآن.

۸. صاحـبی، محمد جـواد، سیدجمال الدین اسد آبـادی، انتشارات فکر روز، تـهران، ۱۳۷۵.

ص:۹۵

۹. صحیفه نور، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، انتشارات شرکت سهامی وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۶۴.

۱۰. طباطبایی، سید محمدحسین، تفسیر المیزان، دفتر انتشارات اسلامی.

۱۱. طبرسی، امین الاسلام، مجمع البیان، دار مکتبه الحیاه، بیروت.

۱۲. عزیزی، عباس، سیمای قرآن در آثار علّامه حسن زاده آملی، انتشارات صلاه، قم: بهار ۱۳۸۰.

۱۳. علوی، مصطفی، قرآن در آینه بزرگان.

۱۴. فیض کاشانی، ملا محسن، محجه البیضاء، مرکز النشر مکتب الاعلام اسلامی، قم، ۱۳۶۲.

۱۵. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، دارالمکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳ ه . ق.

۱۶. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، داراحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ ه . ق.

۱۷. محمدی ری شهری، محمد، کلید حفظ قرآن.

۱۸. مختاری، رضا، سیمای فرزانگان، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۴.

۱۹. مطهری، مرتضی، انسان در قرآن، انتشارات صدرا، قم.

۲۰. مهدوی، سید سعید، قصه و نکات تربیتی آن در قرآن، موسسه بوستان، قم، ۱۳۸۱.

۲۱. نجاتی، محمد عثمان، قرآن و روان شناسی.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه ای
اصفهان

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

